

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Elvijos Navickaitės
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentė

Magistro darbas

Asmens teisių ribojimo aspektai Covid-19 pandemijos kontekste
Aspects of personal rights restriction in the context of the Covid-19 pandemic

Vadovas: prof. dr. (HP) Egidijus Šileikis

Recenzentas: Lekt. dr. Erika Leonaitė

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe nagrinėjami trys specialieji teisiniai režimai skirti COVID – 19 pandemijos suvaldymui: nepaprastoji padėtis, ekstremalioji situacija (padėtis) ir karantinas. Šių specialiųjų teisinių režimo metu buvo pasirinktos ir taikomos specialiosios priemonės, įtakojančios žmogaus laisves ir iš jų kylančias teises.

Pagrindiniai žodžiai: specialusis teisinis režimas, asmens teisių ir laisvių ribojimai, ekstremali situacija, nepaprastoji padėtis, karantinas.

This master 's thesis examines three specific legal regimes for the management of the COVID - 19 pandemic: the state of emergency, disaster management regime, and quarantine. During these special legal regimes, special measures affecting human freedoms and the rights arising from them were selected and applied.

Keywords: special legal regime, restrictions on individual rights and freedoms, disaster management regime, the state of emergency, quarantine.

TURINYS

ĮVADAS	4
1. PANDEMIJOS REGULIAVIMO IR TEISINIO REŽIMO LIETUVOJE BENDRIEJI TEISINIAI PAGRINDAI	7
1.1. Nepaprastosios padėties įstatyme nustatyto reguliavimo pagrindai	7
1.2. Užkrečiamųjų ligų įstatyme nustatyto reguliavimo pagrindai	10
1.3. Civilinės saugos įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo pagrindai.....	13
2. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS PASIRINKTAS REAGAVIMO MODELIS ASMENS TEISIŲ RIBOJIMO KONTEKSTE.....	15
2.1. Asmens teisės ribojimai į sveikatos priežiūros paslaugas ir aukščiausią įmanomą sveikatos apsaugą.....	16
2.2. Laisvo judėjimo apribojimai per sieną ir šalies viduje	20
2.3. Būtinasis hospitalizavimas ir izoliavimas kaip asmens teisės ribojimo priemonė	23
2.4. Asmens teisės į teisminę gynybą ribojimai.....	25
2.5. Asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos ribojimai	35
3. LYGINAMIEJI LIETUVOS IR ES ŠALIŲ PANDEMIJOS REGULIAVIMO PAGRINDAI.....	45
3.1. Švedijos pandemijos reguliavimo pagrindai	45
IŠVADOS	48
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55

IVADAS

Temos aktualumas. COVID-19 pandemija visą pasaulį ir Lietuvą užklupo netikėtai, todėl visa tai iškėlė precedento neturinčius iššūkius teisei ir ypač konstitucinėje teisėje įtvirtintoms pagrindinėms asmens teisėms (laisvėms) bei sukėlė negatyvius teisinio reguliavimo pokyčius: keitimo skubotumą ir dažnumą, taigi reguliavimo nestabilumą ir su tuo susijusį asmenų teisinį nesaugumą, netikrumą, nepasitikėjimą teise. Nerimą kelia Lietuvos ar kitos Vakarų Europos demokratinės teisinės valstybės Vyriausybės ir ministerijų skubiai ir gausiai leidžiamų (keičiamų) valdymo aktų, kaip poįstatyminių aktų, politinės teisinės reikšmės išaugimas, tarsi šių teisės aktų dominavimas karantino ar nepaprastosios padėties šaltinių sistemoje, ir Seime ar kitaip pavadintame šalies parlamente vykstančios įstatymų leidybos sulėtėjimas ar net laikinas sustabdymas, taigi reikšmės sumažėjimas, tuo nukrypstant nuo demokratinės teisinės valstybės ir parlamentarizmo idealų. Susidaro įspūdis, kad pandemijos metu ir ypač dėl jos įvesto visuotinio karantino ar nepaprastosios padėties laikotarpiu neišvengiamas teisinis konfliktas tarp atitinkamų teisinių gėrių: žmogaus teisių (laisvių), kaip esminio demokratinės teisinės valstybės ar atviros pilietinės visuomenės elemento (Lietuvos Konstitucijos preambulė, 1 str., 18-36 str., 46 ar 48 str.), ir valstybės pareigos rūpintis žmonių sveikata (Lietuvos Konstitucijos 53 str. 1 d.), kaip itin svarbaus vadinamosios XIX amžiui ir XX amžiaus pradžiai būdingos paternalistinės (*policinės*, viską reguliuojančios ir viskuo besirūpinančios) valstybės elemento. Žmogaus teisės ir laisvės yra skirtos apginti individą, o valstybė ir jos institucijos tokiais atvejais pirmiausia galvoja apie visos visuomenės interesą, todėl pasiekti balansą tarp visuomenės ir individo yra išties sudėtinga. Vienos valstybės rinkosi itin griežtas priemones, kitos taikė švelnesnę reguliavimo režimą, tokie pasirinkimai sukėlė iššūkius demokratijai, teisei valstybei ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugai.

Darbo tikslas. Atskleisti ir įvertinti Lietuvos Respublikos ir kai kurių kitų Lietuvai politiškai artimų, valstybių teisėkūrą bei joje atsispindinčias vykdomosios valdžios (Vyriausybės) ar įstatymų leidžiamosios valdžios (parlamento) pasirinktas ir taikytas prevencinio ir kardomojo reagavimo į pandemiją priemones, ypač visuotinio karantino ar nepaprastosios padėties įvedimo aspektu.

Darbo uždaviniai.

1. Įvertinti Lietuvos institucijų priimtus teisės aktus, skirtus COVID-19 pandemijai suvaldyti;
2. Atskleisti bendruosius pandemijos reguliavimo teisinius pagrindus Lietuvoje;

3. Nustatyti asmens teisių ribojimus COVID-19 pandemijos kontekste;
4. Palyginti Lietuvos Vyriausybės pasirinktą reguliavimo ir teisinio režimo modelį su Švedija.

Darbo objektas. Pandemijos suvaldymui pasirinkto specialaus teisinio režimo įtaka žmogaus teisėms bei laisvėms.

Tyrimo metodai.

1. Dokumentų analizė – taikytinas siekiant išsiaiškinti kaip Lietuvoje yra ribojamos asmens teisės COVID-19 pandemijos kontekste;
2. Mokslinės literatūros analizė – taikytinas studijuojant literatūrą, siekiant išskirti keliamas problemas ir analizuoti asmens teisių ribojimus;
3. Lingvistinis metodas – naudotas sinonimiškoms, bet savo prasme visgi skirtingoms sąvokoms išanalizuoti. Metodas leido nustatyti teisės normų kūrėjų tikslus ir siekius naudojant specialiąsias sąvokas;
4. Lyginamasis metodas – naudotas Lietuvos ir Švedijos pandemijos reguliavimui palyginti;
5. Apibendrinimo metodas – naudotas darbo pabaigoje, siekiant apibendrinti naudotą literatūrą, susisteminti ir suformuoti galutines išvadas ir rezultatus.

Darbo originalumas. COVID-19 pandemija yra netikėtas reiškinys visoms pasaulio valstybėms. Dėl sparčiai kintančio COVID-19 pandemijos pobūdžio ir naująjį virusą bei jo sukeltą ligą gaubiančios nežinios valstybės susidūrė su precedento neturinčiais iššūkiais, o Europoje ir visame pasaulyje kilo didelių socialinių bei ekonominių pasekmių. Krizė jau pareikalavo tūkstančių gyvybių ir dėl jos valstybės tebeturi atlaikyti didžiulį krūvį. Imtasi išskirtinių ir precedento neturinčių ekonominių bei socialinių priemonių, kurios daro įtaką asmens teisių ribojimams, tačiau pateisinamos asmens sveikatos saugumu kaip viešuoju interesu. Asmens teisės yra plačiai nagrinėjamos moksliniuose straipsniuose, tačiau nėra dar išnagrinėtas ir apgintas nei vienas magistro darbas Lietuvoje, susijęs su asmens teisių ribojimais COVID-19 pandemijos kontekste. Šis magistro darbas yra pirmasis, kuriame analizuojama COVID-19 įtaka asmens teisėms ir laisvėms.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe analizuojami moksliniai straipsniai bei rašto darbai, kurie leidžia atlikti išsamų tyrimą nagrinėjama tema. Svarbiausi darbo šaltiniai, padedantys atskleisti temos aktualumą bei pagrįstumą yra Lietuvos Respublikos Konstitucija bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir be kita ko, Užkrečiamųjų ligų įstatymas, Civilinės saugos įstatymas, Nepaprastosios padėties įstatymas bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 207 (redakcija nuo 2020-03-14 iki 2020-06-17) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2020 m. lapkričio 4 d. Nr. 1226 (redakcija nuo

2020-11-07 iki 2021-03-31). Rengiant darbą tam tikrą sunkumą tyrimo šaltinių lygmenyje sudaro tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar nebuvo priėmęs nei vieno nutarimo dėl Vyriausybės įvesto karantino atitikties Konstitucijai (to neprašė įgalioti subjektai, pvz., ne mažiau nei 29 Seimo narių grupė). Be to, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kuris įgaliotas nagrinėti sveikatos apsaugos ministro ar kito ministro priimto teisės akto teisėtumą, taip pat nebuvo sukūręs (išplėtojęs) oficialiosios administracinės doktrinos apie viešojo administravimo ribas karantino laikotarpiu (COVID-19 pandemijos teisiniai iššūkiai: ruošiantis..., 2021).

1. PANDEMIJOS REGULIAVIMO IR TEISINIO REŽIMO LIETUVOJE BENDRIEJI TEISINIAI PAGRINDAI

2020 m. pradžioje pasaulį pasiekė naujas ir mažai iširtas virusas t. y. COVID-19 infekcija (toliau – koronavirusas), kuris pradėjo sparčiai plisti, taip sukeldamas didelę grėsmę visuomenės sveikatai ir rimčiai. Pasaulio sveikatos organizacija (toliau – PSO) 2020 m. kovo 11 d. paskelbė, kad koronaviruso protrūkis pasiekė pasaulinės pandemijos lygį ir paragino valstybes imtis skubių, tikslingų ir griežtų priemonių, siekiant sustabdyti šios ligos plitimą (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 3 cituota PSO generalinio direktoriaus įžanginės pastabos..., 2020). Šalys privalėjo imtis skubotų priemonių, nustatydamos skirtingus specialiuosius teisinius režimus, tam, kad galėtų suvaldyti pasaulinę pandemiją, kas neišvengiamai sąlygojo tam tikrų žmogaus teisių ir laisvių ribojimus.

Pagal tarptautinę teisę valstybės turi tam tikrą diskrecijos teisę spręsti, ar valstybėje susidariusi situacija prilygsta nepaprastajai padėčiai ir ar nukrypimai nuo tarptautinių valstybės įsipareigojimų yra reikalingi tam, kad ši situacija šalyje būtų suvaldyta (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 3). Atitinkamai, vienos valstybės atsižvelgdamos į susidariusią koronaviruso situaciją nedelsdamos privalėjo įvesti nepaprastąją padėtį, kitos įvedė mažiau griežtus viešojo valdymo režimus. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – Vyriausybė) 2020 m. vasario 26 d. nutarimu Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“ Lietuvoje įvedė valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ paskelbė trečiąją (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygį ir karantiną, apimančią visą valstybės teritoriją.

1.1. Nepaprastosios padėties įstatyme nustatyto reguliavimo pagrindai

Svarbu atkreipti dėmesį, kad pasaulio valstybės, siekdamos kovoti su koronavirusu pasirinko skirtingus teisinius režimus, didžioji dalis įvedė nepaprastąją padėtį, likusios pasirinko karantiną ar ekstremalią situaciją, tarp pastarųjų yra Lietuva. Teisinio režimo pasirinkimas ir įvedimas sukėlė visuomenėje ne vieną diskusiją, konkrečiai analizuojant Lietuvoje susiklosčiusią situaciją, neretai iškildavo klausimas, ar kovai su koronavirusu netikslinga įvesti nepaprastąją padėtį?

Lietuvos kontekste, nepaprastoji padėtis apibrėžta kaip ypatingas teisinis režimas valstybėje ar jos dalyje, leidžiantis taikyti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) ir Lietuvos Respublikos Nepaprastosios padėties įstatyme nustatytus laikinus naudojimosi fizinių asmenų teisėmis ir laisvėmis apribojimus ir laikinus juridinių asmenų veiklos apribojimus (Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas, 2002). Nepaprastoji padėtis, gali būti įvedama, kai yra numatyti šie pagrindai: 1) kyla grėsmė Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai; 2) grėsmės neįmanoma pašalinti nepanaudojus Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos Nepaprastosios padėties įstatyme įtvirtintų nepaprastųjų priemonių; 3) kyla Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai grėsmė dėl kitose valstybėse atsiradusios ekstremalios situacijos. Taigi, nepaprastoji padėtis visoje valstybėje ar jos dalyje gali būti įvesta tik esant vienam iš minėtų pagrindų, nepriklausomai nuo to, kokia ypatinga situacija yra susiklosčiusi valstybėje. Be to, pagal Konstitucijos 144 straipsnį, jeigu valstybėje iškyla grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai, Seimas gali visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įvesti nepaprastąją padėtį. Tarp Seimo sesijų neatidėliotinais atvejais tokį sprendimą turi teisę priimti Respublikos Prezidentas, kartu šaukdamas neeilinę Seimo sesiją svarstyti šio klausimo, tačiau Seimas privalo patvirtinti arba panaikinti tokį Respublikos Prezidento sprendimą. Taigi, pagal Konstituciją įvesti nepaprastąją padėtį turi teisę tik Seimas ir Respublikos Prezidentas, tačiau įgaliojimų apimtis nėra vienoda, kadangi jei tokį sprendimą priima Respublikos Prezidentas, toks sprendimas turi būti patikrintas Seimo. Konstitucijoje numatyta, kad nepaprastosios padėties trukmė – „iki šešių mėnesių“ ir nėra įtvirtintos galimybės nepaprastajai padėčiai trukti ilgiau nei šešis mėnesius, tačiau Nepaprastosios padėties įstatyme numatoma, kad „nepaprastoji padėtis gali būti įvesta ne vieną kartą“, t. y. norint pratęsti šį terminą, formaliai Seimas (ar Prezidentas) turi priimti naują sprendimą dėl nepaprastosios padėties įvedimo (Vaičaitis, 2020, p. 83).

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kokie ribojimai galimi asmens teisėms ir laisvėms įvedant Nepaprastąją padėtį. Įstatymų leidėjas pateikia ilgą ribojimų sąrašą, kurie yra įtvirtinti Konstitucijos 145 straipsnyje, pavyzdžiui galimas laikinas apribojimas žmogaus privataus gyvenimo (informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama, asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu gali būti liečiami), asmens nuosavybės apribojimas ar laisvo asmens šitikinimų reiškimas, be kita ko, gali būti ribojama ir piliečio teisė laisvai kilnotis bei pasirinkti gyvenamą vietą Lietuvoje, galimas piliečio teisės suvaržymas dalyvauti valdant savo šalį bei vienijimasis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas.

Kaip ir minėta, nepaprastoji padėtis yra suprantama kaip *ultima ratio*, griežčiausias specialusis teisinis režimas, kuris gali būti *inter alia* ekonominės, socialinės ar politinės krizės, stichinės nelaimės ar kitos tokios situacijos, susiklosčiusios taikos metu, dėl kurių būtina taikyti nepaprastąsias priemones, tačiau tik kilus realiai grėsmei Konstitucijos 144 straipsnyje nurodytoms konstitucinėms vertybėms – konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai, todėl svarbu nustatyti, kokia ir ar ypatinga, grėsminga situacija yra susiklosčiusi valstybėje (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p.13).

Lietuvos valdžios institucijos, siekdamos suvaldyti koronaviruso plitimą, turėjo imtis ne tik priemonių, kurioms siekta išsaugoti žmogaus ir visuomenės sveikatą, sudarant prielaidas išvengti užsikrėsti koronavirusu, bet ir tokių, kurioms būtų sudarytos sąlygos, esant pavojingo viruso plitimo grėsmei, išlaikyti veiksmingą sveikatos apsaugos sistemą. Be kita ko, pažymėtina ir tai, jog pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi diskreciją pasirinkti priemones, kuriomis turėtų būti išvengiama grėsmė žmogaus ir visuomenės sveikatai, tačiau svarbu įvertinti pastarosios mastą ir tuomet pasirinkti proporcingas priemones, kad nebūtų pažeistos žmogaus teisės ir laisvės (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 11). Svarbu atsižvelgti, kad Konstitucija nedetalizuoja Konstitucijos 144 straipsnyje numatytų nepaprastosios padėties įvedimo pagrindų turinio, tačiau tai, kad nepaprastosios padėties metu žmogaus teisių ribojimo apimtis gali būti analogiška karo padėčiai, leidžia nepaprastosios padėties įvedimo pagrindų turinį sieti su tokiais politiniais neramumais, kaip plataus masto riaušės, terorizmas ar pasikėsinimas užgrobti valdžią. Todėl užkrečiamųjų ligų epidemijos protrūkis pats savaime negalėtų būti konstitucinis pagrindas skelbi nepaprastąją padėtį valstybėje tol, kol susiklosčiusi situacija jau kaip minėta nereiškia grėsmės konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai (Vaičaitis, 2020), tačiau tai gali būti pagrindas įvesti kitą specialųjį teisinį režimą valstybėje, jog būtų apsaugota žmogaus sveikata ar gyvybė, taip užtikrinant tautos gerovę.

Vertinant, ar pandemijai suvaldyti turėjo būti pasirinktas konstitucinis nepaprastosios padėties režimas, svarbu aptarti Konstitucijos 144 straipsnyje įtvirtintų pagrindų t. y. grėsmės konstitucinei santvarkai ir grėsmės visuomenės rimčiai turinį. Analizuojant pirmojo iš konstitucinių nepaprastosios padėties įvedimo pagrindų, svarbu paminėti, kad grėsmė konstitucinei santvarkai kyla tuomet, kai yra ar gali būti pakenkta pagrindiniams konstitucinės santvarkos elementams – nepriklausomybei, demokratijai, respublikai ir žmogaus teisių prigimtiniam pobūdžiui, kuriuos Konstitucinis Teismas yra įvardijęs kaip nepakeičiamas ir nepaneigiamas konstitucines vertybes (Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d., 2014 m.

liepos 11 d. nutarimai), taip nuo jų neatsiejamiems kitiems konstituciniams principams, sudarantiems visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindą, - teisinės valstybės, Tautos suvereniteto, valdžių padalijimo, vietos savivaldos, teritorinio vientisumo principams (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 14). Svarbu atkreipti dėmesį ir į kitą konstitucinį nepaprastosios padėties įvedimo pagrindą – grėsmė visuomenės rimčiai, kuris galėtų būti nustatytas, kai kėsinamasi sutrikdyti ar trikdoma įprasta visuomenės gyvenimo tvarka, kai dėl kokių nors priežasčių gali būti trukdoma įgyvendinti teisę į saugią ir ramią aplinką, kai gali kilti ar kyla riaušės, panika, chaosas ar padaroma žymi materialinė žala privačiam ar visuomeniniam turtui, sutrinka normali įstaigų ir įmonių veikla ir pan., kurių negalima pašalinti kitomis priemonėmis (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 15)

Atsižvelgiant į Konstitucijos 144 straipsnį, kuriame numatyti nepaprastosios padėties įvedimo pagrindai, tapo akivaizdu, kad grėsmė visuomenės ir asmens sveikatai savaime nėra pakankamas kriterijus nustatyti grėsmę konstitucinei santvarkai, o be to Lietuvoje nekilo grėsmė ir visuomenės rimčiai, kadangi nevyko ir nevyksta masinės riaušės ir nėra neramumų dideliu mastu. Taigi, konstatuotina, kad nors Lietuvoje susiklosčiusi situacija išties buvo ypatinga ir reikalaujanti imtis neatidėliotinių priemonių, konstitucinių pagrindų nepaprastajai padėčiai įvesti nebuvo. Taigi dėl koronaviruso plitimo suvaldymo buvo pagrįstai pasirinkti kiti specialūs teisiniai režimai, tokie kaip Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo (toliau - ŽŪLPKI) nuostatomis įtvirtintas karantino režimas ir jo metu ribojančios priemonės (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 15)

1.2. Užkrečiamųjų ligų įstatyme nustatyto reguliavimo pagrindai

Reaguojant į nepalankią pasaulinę epideminę koronaviruso situaciją bei siekiant apsaugoti visuomenės sveikatą ir gyvybę, Vyriausybė 2020 m. vasario 26 d. nutarimu Lietuvoje įvedė valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, 2020 m. kovo 14 d. nutarimu paskelbė trečiąjį (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygį ir karantiną, apimančią visą valstybės teritoriją bei 2020 m. lapkričio 4 d. dar kartą nutarimu paskelbė karantiną visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Taigi, specialaus teisinio režimo pasirinkimą lėmė minėti aktai.

Konstitucijoje tiesiogiai paminėta tik nepaprastoji (ir karo) padėtis kaip išimtinis teisinis režimas, kurį galima įvesti visoje Lietuvos teritorijoje, tačiau Konstitucijos 48 straipsnyje yra paminėti ir valstybėje galintys kilti ypatingi atvejai, t. y. “stichinės nelaimės“,

“epidemijos“ ar kiti “ypatingi atvejai“ (Vaičaitis, 2020). Kadangi tiek epidemijos, tiek ir stichinės nelaimės gali sukelti didelę žalą visai visuomenei ir valstybei, įstatymų leidėjas gali priimti specialius įstatymus, kuriuose būtų nustatyti specialieji teisiniai režimai, galintys padėti suvaldyti minėtus atvejus ir intensyviau riboti žmogaus teises, nei tai galima įprastu metu. Taigi, šiems atvejams valdyti Lietuvoje 1996 metais buvo priimtas ŽŪLPKĮ, numatęs karantino teisinį režimą ir 1998 metais Civilinės saugos įstatymas (toliau – CSI), kuriame numatyta ekstremaliosios situacijos paskelbimo šalyje ir specialiųjų priemonių taikymo galimybė detalizuota 2017 m. spalio 4 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 781 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“

Kaip jau minėta Lietuvos teritorijoje nepaprastosios padėties įvedimui pagrindų nebuvo, tačiau svarbu aptarti kitų specialių teisinių režimų įvedimo pasirinkimą t. y. karantino ir ekstremalios situacijos. Kalbant apie teisinių režimų įvedimo pagrindus, svarbu atkreipti dėmesį, jog karantino teisinio režimo įvedimo pagrindai yra siejami su užkrečiamųjų ligų epidemijų protrūkiu, o ekstremalios situacijos su stichinėmis nelaimėmis (Vaičaitis, 2020). Pagal lietuvių kalbos žodyną “stichinis“ apibūdinamas kaip sukeltas gamtos jėgų veikimo, nenugalimas, visa triuškinantis, o „epidemija“ įvardijama kaip didelis užkrečiamos ligos išplitimas. Pastaroji sąvoka minima ir ŽŪLPKĮ 2 straipsnio 24 dalyje 4 punkte, kaip staigus ir neįprastai didelis užkrečiamųjų ligų išplitimas viename ar keliuose teritorijos administraciniuose vienetuose. Atsižvelgiant į ŽŪLPKĮ nuostatas ir analizuojant pasirinkto teisinio režimo priemones, galima teigti, kad koronavirusui sparčiai plintant už Lietuvos ribų, taip pat nustačius pirmuosius susirgimus šia liga Lietuvoje ir nesant pakankamai patikimų mokslinių duomenų, kaip atsirado ir plinta ši liga, kas leidžia konstatuoti nežinomos kilmės užkrečiamųjų ligų sukėlėjų paplitimą, susidariusi situacija atitiko kriterijus, nustatytus karantinui skelbti (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 17).

ŽŪLPKĮ 21 straipsnio 3 dalies 1 punkte yra numatyta, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje karantiną skelbia ir atšaukia Vyriausybė sveikatos apsaugos ministro teikimu. Atkreiptinas dėmesys, kad teisinio režimo tokio kaip karantinas įvedimas Lietuvoje lėmė žmogaus teisių ir laisvių suvaržymus, kurių apimtis kai kuriais atvejais gali būti prilyginama tiems ribojimams, kurie nustatomi tik įvedus nepaprastąją padėtį (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 18), pavyzdžiui, Konstitucijos 32 straipsnyje įtvirtintas judėjimo laivės ribojimas egzistuoja ir dabartinio pasirinkto teisinio režimo – karantino metu. Konstitucijos 145 straipsnyje yra aiškiai nurodyta, jog įvedus nepaprastąją padėtį, laikinai gali būti apribojamos teisės ir laisvės, nurodytos Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose, kuriuose

įtvirtinti ne tik šių teisių ribojimo pagrindai, bet ir pati teisių ribojimų akto forma – įstatymu. Tačiau epidemijos, stichinių nelaimių ar kitų ypatingų atveju metu, Konstitucija nenumato asmens teisių ir laisvių apribojimų. Svarbu atkreipti dėmesį, kad karantino metu žmogaus teisių ribojimai negali konkuruoti su minėtais asmens teisių ir laisvių apribojimais.

Be kita ko, pastebėtina, kad ŽŪLPKĮ nuostatomis nėra numatyti Seimo įgaliojimai pritarti ar nepritarti Vyriausybės sprendimui paskelbti karantiną visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ir nors karantino režimo įvedimas ir Vyriausybės nutarimu nustatyti draudimai apribojo asmens konstitucines teises ir laisves, tokie ribojimai kaip jau minėta turėjo būti nustatyti įstatymu, o ne poįstatyminiu aktu. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatavęs, kad asmens teisių ribojimas yra galimas tik išimtinai įstatymo forma ir ši teisė negali būti deleguojama, todėl ribojimus gali nustatyti tik Seimas (Nekrošius, 2020), nes priešingu atveju, iškyla valdžių padalijimo principo problema.

Tik 2020 m. kovo 31 d. Seimas įgyvendino ŽŪLPKĮ įstatymo pakeitimą ir įtvirtino, kad karantino tikslas nustatyti specialias asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, judėjimo sąlygas, apribojimus ir tvarką bei ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas, apribojimus ir tvarką ir taip riboti užkrečiamųjų ligų plitimą. Be kita ko, Seimas įtvirtino, jog tam tikrai atvejais ir tvarka gali būti laikinai apribota asmens judėjimo laisvė ir nustatyti tam tikri ūkinės veiklos apribojimai, pavyzdžiui, 1) Vyriausybė gali nustatyti teritorijų karantino režimo priemones, susijusias su ūkinės veiklos apribojimais, – nustatyti produktų gamybos, jų realizavimo, geriamojo vandens tiekimo bei paslaugų teikimo sąlygas ir tvarką; 2) visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ar keliose savivaldybėse dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų paskelbto karantino metu Vyriausybė gali nustatyti šias teritorijų karantino režimo priemones, susijusias su asmens judėjimo laisvės ribojimu: a) riboti arba laikinai uždrausti renginius ir kitokius daugiau kaip dviejų žmonių susibūrimus institucijose, įmonėse, įstaigose, organizacijose, išskyrus atvejus, kai valstybės ir savivaldybių institucijose, įstaigose, valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse atitinkamas funkcijas (darbus) būtina atlikti darbo vietoje, ir viešose vietose; b) riboti arba laikinai uždrausti gyventojų išvykimą už jų gyvenamosios vietos savivaldybės ribų ir judėjimą joje bei ne Lietuvos Respublikos piliečių atvykimą į Lietuvos Respublikos teritoriją; c) taikyti laikiną gyventojų perkėlimą (evakuaciją) iš karantino teritorijos, išskyrus atvejus, kai karantinas paskelbtas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.“ (Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų..., 2020). Svarbu atkreipti dėmesį, kad toks Seimo žingsnis, kuriuo įteisinta praeityje įvykusi situacija, aiškiai rodo, kad visgi tokio žmogaus teisių ir laisvių bei ūkinės veiklos apribojimams nustatyti vienasmeniškai sveikatos apsaugos ministro ir

Vyriausybės sprendimas, kuris buvo įtvirtintas poįstatyminiame akte, nepakankamas (Drakšas, 2021) ir tai tik atskleidžia teisinės valstybės principo ribojimo problemą, kad specialiųjų priemonių teisėtumas, šiuo atveju, poįstatyminis aktas t. y. 2020 m. kovo 14 d. Vyriausybės nutarimas negalėjo numatyti daugiau ribojimų, nei numatė to laikotarpio ŽŪLPKĮ nuostatos.

1.3. Civilinės saugos įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo pagrindai

Teisinio tikrumo ir saugumo principas reikalauja, kad tuo pačiu metu valstybėje galėtų tik vienas specialusis teisinis režimas. Tačiau nuo 2020 m. vasario 26 d. Vyriausybė nutarimu įvedė Lietuvoje valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, 2020 m. kovo 14 d. nutarimu paskelbė trečiąją (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygį ir karantiną, apimančią visą valstybės teritoriją, kuris galiojo iki 2020 m. birželio 16 d. (toliau – Pirmasis karantinas), o 2020 m. lapkričio 4 d. (toliau – Antrasis karantinas) dar kartą nutarimu paskelbė karantiną visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Todėl šiai dienai galioja du specialieji teisiniai režimai t. y. ekstremali situacija ir karantinas, nors visgi dėl tos pačios priežasties – epidemijos protrūkio negalima šalyje įvesti dviejų skirtingų specialiųjų teisinių režimų ir būtent Lietuva vienintelė pasaulio valstybė, kuri yra įvedusi du minėtus specialiuosius teisinius režimus, o tokiam valstybės žingsniui nėra numatyta konstitucinio pagrindo.

Analizuojant CSĮ nuostatas atkreiptinas dėmesys ir į įstatymo 2 straipsnio 5 ir 6 punkte įtvirtintą ekstremalios situacijos sąvoką, kuri apibūdinama kaip dėl ekstremaliojo įvykio susidariusi padėtis, galinti sukelti staigų didelį pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, turtui, aplinkai arba gyventojų žūtį, sužalojimą ar padaryti kitą žalą, o ekstremalus įvykis apibrėžiamas kaip nustatytus kriterijus atitinkantis, pasiekęs ar viršijęs gamtinis, techninis, ekologinis ar socialinis įvykis, kuris kelia pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų socialinėms sąlygoms, turtui ir (ar) aplinkai. Pastebėtina, kad ekstremalaus įvykio ir ekstremalios situacijos sąvoka neapima užkrečiamosios ligos epidemijos plitimo situacijos.

Karantinas ir ekstremali situacija kaip specialusis teisinis režimas, nors ir nenumatytas Konstitucijoje, tačiau Vyriausybės įvestais nutarimais dėl epidemijos protrūkio ir juose įtvirtintais ribojimais apriboja konstitucinę sistemą: teisinę valstybę, demokratiją ir žmogaus teises, todėl jis gali būti pateisintas tik kaip tam tikra išimtis dėl savo laikinumo. Ekstremalios situacijos metu yra ribojamos žmogaus teisės numatytos CSĮ 8 straipsnyje tokios kaip būsto

neliečiamumas, judėjimo laisvė, nuosavybės teisė (Konstitucijos 23 str.), ūkinės veiklos laisvė (Konstitucijos 46 str.), viešųjų ir administracinių paslaugų teikimas.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad žmogaus teisių ribojimai galimi tik tam tikrą laiką. Kaip jau minėta, ekstremali situacija valstybėje buvo įvesta 2020 m. vasario 26 d. Analizuojant CSĮ nuostatas, matyti, jog nėra nustatyta ekstremalios situacijos trukmė, todėl iškyla klausimas, ar ji gali būti visgi neribota? Toks trukmės neapibrėžtumas pažeidžia Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas dėl teisinio režimo įvedimo laikinumo.

Be kita ko, analizuojamo teisinio režimo įvedimo subjektas yra Vyriausybė be Seimo sankcijos, nors atsižvelgiant į nustatytus ribojimus ir jų panašią atitiktį nepaprastosios padėties režimui, taip įvedant socialinio, ekonominio gyvenimo ir judėjimo laisvės kontrolę suvaldyti pandemiją buvo būtina priimti ne Vyriausybės, bet įstatymų leidžiamosios valdžios lygmeniu, taip būtų užtikrina didesnė teisėtumo kontrolė.

2. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS PASIRINKTAS REAGAVIMO MODELIS ASMENS TEISIŲ RIBOJIMO KONTEKSTE

Žmogaus teisės viena pagrindinių pasaulio vertybių, todėl koronaviruso laikotarpiu yra svarbu atkreipti dėmesį, ar visgi valstybių veiksmai, siekiant suvaldyti pandemiją nepažeidžia žmogaus teisių. Analizuojant asmens teisių ribojimus koronaviruso kontekste, svarbu išskirti žmogaus teises, kurių riboti negalima jokiais atvejais, pavyzdžiui, teisė į teisingą teismą, teisė į gyvybę, mirties bausmė ir kankinimo draudimas. Žinoma, svarbu pažymėti, kad tam tikrais atvejais, kai kurios žmogaus teisės gali būti ribojamos. Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, jog asmens teisės ar laisvės ribojimo pagrįstumą demokratinėje visuomenėje galima vertinti vadovaujantis protingumo ir akivaizdžios būtinybės kriterijais, jis turi atitikti *inter alia* teisingumo sampratą (Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas). Taip pat, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad pagal Konstituciją riboti žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo (Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas). Ypatingai svarbus pastarasis kriterijus – proporcingumo principas. Konstitucinis teismas yra pabrėžęs, kad dažnai konfliktas kyla tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkami apribojimai neturėtų pažeisti jų pusiausvyros (Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d.).

Europos žmogaus teisių ir laisvių konvencijos (toliau – EŽTK) 18 straipsnyje yra nurodyta, kad asmens teisių ir laisvių apribojimai, negali būti taikomi jokiems kitiems tikslams, negu tie, kuriems jie yra įvesti (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių...,1950). Šiame kontekste, svarbu paminėti, kad EŽTK asmens teisių ribojimai numatyti tik atitikus tam tikras sąlygas, tokias kaip siekis užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ir kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugą ar užtikrinti saugumą demokratinėje valstybėje ir kt. Valstybės, nukrypdamos nuo minėtų EŽTK asmens teisių ribojimo sąlygų privalo, tačiau tik tuo atveju, kai tai yra būtina ir neišvengiama, atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją, vadovautis EŽTK 15 straipsnyje nurodytomis nuostatomis ir be kita ko, nepiktnaudžiauti pagal EŽTK joms suteikta diskrecijos teise.

2020 m. tapo iššūkiu žmogaus teisių užtikrinimui, akivaizdu, kad koronavirusui sustabdyti, valstybėms teko imtis skubotų priemonių, kurios prisidėjo prie žmogaus teisių ribojimo, tačiau pasirinktos valstybės priemonės privalo nepažeisti nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų. Europos Parlamento pirmininkas Sassoli pažymi, kad visos ES valstybės privalo išlaikyti ir saugoti pagrindines vertybes. Parlamentai turi toliau veikti, o spauda – išlikti laisva. Niekam negali būti leista pasinaudoti šia pandemija tam, kad pamintų mūsų laisves.

2.1. Asmens teisės ribojimai į sveikatos priežiūros paslaugas ir aukščiausią įmanomą sveikatos apsaugą

Asmens teisė į kuo geresnę sveikatą yra pamatinė prigimtinė žmogaus teisė, kuri yra neatsiejama nuo asmens teisės į gyvybę ir jos išsaugojimą. Minėtos teisės užtikrinimu bei apsauga rūpinasi ir pati valstybė. Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Įstatymas nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką, būtent iš to išplaukia, kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas (Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas 2013 m. gegužės 16 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis žmogaus sveikata turi būti siejama ir aiškinama su Konstitucijos 19 straipsnio valstybės pareiga saugoti žmogaus gyvybę, minėta pareiga apima sveikatos išsaugojimą ir gelbėjimą bei asmens teisės į kuo geresnę sveikatą užtikrinimą. Šis konstitucinių vertybių ryšys implikuoja tai, kad nemokama medicinos pagalba visiems piliečiams privalo būti užtikrinta tokia apimtimi, kokia ji yra būtina žmogaus gyvybei gelbėti ir išsaugoti; nustačius siauresnę šios pagalbos apimtį, t. y. neužtikrinus nė minimalios, gyvybiškai svarbios nemokamos medicinos pagalbos, konstitucinė jos garantija apskritai netektų prasmės, kartu būtų pažeisti ir konstituciniai valstybės įsipareigojimai saugoti žmogaus gyvybę ir rūpintis žmonių sveikata; piliečiams garantuota nemokama medicinos pagalba privalo atitikti sveikatos priežiūros paslaugoms keliamus prieinamumo ir kokybės reikalavimus, ji turi būti teikiama tokiomis sąlygomis ir tvarka, kad būtų paisoma žmogaus orumo (Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. nutarimas). Atsižvelgiant į nagrinėjamą Konstitucinio teismo nutarimą ir Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalį, darytina išvada, jog valstybės rūpinimasis žmogaus sveikata ir laidavimas

medicinos pagalbos yra viena iš valstybės funkcijų. Šiame kontekste, iškyla klausimas, ar valstybė įgyvendina ir kaip įgyvendina minėtą funkciją koronaviruso laikotarpiu.

Dėl 2020 m. atsiradusio koronaviruso plitimo valstybės privalėjo imtis efektyvių, skubių ir tikslų priemonių, siekiant sustabdyti koronaviruso plitimą bei apsaugoti žmogaus ir visuomenės sveikatą. Pasirinktos valstybės priemonės koronaviruso suvaldymui, neišvengiamai padarė didelę įtaką žmogaus teisių ribojimui, ne išimtis ir asmens teisės ribojimas į aukščiausią sveikatos apsaugą. Koronaviruso pandemijos laikotarpiu sveikatos apsaugos sektoriui teko susidurti su sveikatos priežiūros paslaugų teikimo organizavimo tvarka bei prieinamumo užtikrinimu. Vadovaujantis Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarime (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) nustatytu teisiniu reguliavimu ir juo įtvirtintais ribojimais gauti atitinkamas medicininės paslaugas, buvo apribotas medicininį paslaugų teikimas (paslaugos buvo neteikiamos arba teikiamos tik nuotoliniu būdu) asmenims tais atvejais, kai tokių paslaugų nesuteikimas nereiškė gyvybiškai būtinos medicininės pagalbos teikimo ir, kai tai negrėsė reikšmingu paciento būklės pablogėjimu (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 63). Nuo 2020 m. kovo 16 d. buvo nustatyta operacijos vadovo sprendimu Nr. V-387, kad karantino laikotarpiu asmens sveikatos priežiūros specialistai nuotoliniu būdu teikia šias asmens sveikatos priežiūros paslaugas: vaistinių preparatų ir medicinos pagalbos priemonių išrašymą, konsultacijas, elektroninių nedarbingumo pažymėjimų išdavimą ir tęsimą, gydytojų tarpusavio konsultacijas, būtinųjų tyrimų paskyrimą, slaugytojo konsultacijas. Vėlesniu operacijų vadovo sprendimu iki 2020 m. balandžio 30 d. buvo atidėtas ambulatorinių medicininės reabilitacijos paslaugų ir profilaktinių patikrinimų ir prevencinių programų vykdymo teikimas, planinių konsultacijų, diagnostinių, profilaktinių ir gydomųjų paslaugų teikimas išskyrus pagalbą ir paslaugas, kurių nesuteikus pacientui atsirastų poreikis būtinajai medicinos pagalbai arba reikšmingai pablogėtų paciento būklė (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 21).

Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 12 straipsnyje yra įtvirtinta, jog Lietuva yra įsipareigojusi užtikrinti kiekvieno žmogaus teisę turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą. Be kita ko, Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas yra pažymėjęs, jog valstybės, šio pakto šalys, yra įsipareigojusios užtikrinti lygias jų jurisdikcijoje esančių asmenų galimybes gauti sveikatos priežiūros paslaugas, o priemonės, kuriomis valstybės šiuos įsipareigojimus vykdo, turi apimti ir sveikatos paslaugų prieinamumo ir jų kokybės užtikrinimą (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 22 cituota Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir ..., 2000). Akcentuotina, kad

Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas yra atkreipęs dėmesį, kad Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 4 straipsnis numato, jog pagal šią sutartį teisės valstybė gali apriboti tiek, kiek toks apribojimas atitinka šių teisių pobūdį ir tik visuotinės gerovės skatinimo demokratinėje visuomenėje tikslais ir tik siekiant apsaugoti žmogaus teises, o ne suteikti valstybėms leidimą įvesti žmogaus teisių ribojimus (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 22).

Analizuojant sveikatos apsaugos užtikrinimą koronaviruso laikotarpiu, galima teigti, jog visuomenė buvo suskirstyta į dvi dalis t. y. sergančiuosius ir nesergančiuosius koronavirusu. Vyriausybės pasirinktos priemonės koronaviruso suvaldymui nubrėžė atskirtį tarp sergančiųjų ir nesergančiųjų koronavirusu. Nors visgi, kaip jau ir minėta, sveikata yra pamatinė, prigimtinė žmogaus teisė ir be kita ko, gėris bei didelės svarbos saugotinas interesas kiekvienam žmogui. Vyriausybė, tiek Pirmojo, tiek ir Antrojo karantino metu, sutelkė dėmesį į sergančiųjų koronavirusu sveikatos apsaugą, taip sumažindama galimybę įgyvendinti asmenų, sergančių kitomis ligomis teisę į tinkamą sveikatos priežiūros paslaugų teikimą, teisę į kuo geresnės sveikatos užtikrinimą (Jakulevičienė et al., 2020, p. 10). Toks nustatytas Vyriausybės teisinis reguliavimas apsunkino asmenų, nesergančiųjų koronavirusu, naudojimąsi valstybės garantuojamomis medicininėmis paslaugomis (išskyrus būtinąją medicininę pagalbą) visoje valstybės teritorijoje (Jakulevičienė et al., 2020, p. 10). Siekiant nustatyti susidariusios situacijos priežastis ir mastą, Vilniaus universiteto (VU) tyrėjų komanda atliko tyrimą „COVID-19 pandemijos įtaka žmogaus ir visuomenės sveikatai bei sveikatos apsaugos sistemos funkcionavimui: kraujotakos sistemos ligų atvejo analizė“. Tyrimas atskleidė, kad pandemijos metu, sveikatos priežiūros paslaugomis naudojosi, kur kas mažiau žmonių, tokie rezultatai, kelia susirūpinimą, jog asmenys nesikreipė ar laiku negavo reikalingos medicininės pagalbos. Tyrimo duomenimis, įvedus karantiną, pacientams iškilo sunkumų susisiekiant su bendrosios praktikos gydytojais ar gydytojais specialistais. Asmenys vengė kreiptis į gydymo įstaigas ne tik dėl planinių asmens sveikatos priežiūros paslaugų, bet ir tais atvejais, kai buvo reikalinga būtinoji pagalba (COVID-19 pandemijos įtaka žmogaus ir..., 2020). Susiklosčiusi situacija, paneigia ir patį asmens sveikatos priežiūros tikslą, numatytą Sveikatos sistemos įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje, kad būtent laiku diagnozuoti asmens sveikatos sutrikimus ir užkirsti jiems kelią, padėti ir sustiprinti sveikatą. Taip pat svarbu pažymėti, jog valstybė privalo išlaikyti teisingą pusiausvyrą tarp visuomeninio gėrio – teisės į sveikatą ir kitų žmogaus teisių užtikrinimo.

Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog įstatymas nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką, yra konstitucinė piliečių teisės nemokamai ir laiku gauti kokybišką, gyvybiškai būtiną medicinos pagalbą valstybinėse gydymo įstaigose garantija, kurios įgyvendinimas turi būti užtikrintas iš valstybės biudžeto lėšų (Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas). Pandemijos metu valstybinės įstaigos mažindamos veiklos apimtį, apribojo asmens konstitucinę teisę, numatytą Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje, gauti nemokamą medicinos pagalbą. Toks ribojimas, privačios medicinos įstaigoms, suteikė galimybę išgyventi klestėjimo laiką, nes būtent asmenys, turėdami ribotą galimybę kreiptis į valstybines gydymo įstaigas, buvo priversti naudotis privačios medicinos įstaigos paslaugomis. Svarbu pažymėti, kad Vyriausybės pasirinktos priemonės pandemijos metu, neturi pažeisti lygiateisiškumo principo ir turi užtikrinti tiek viešosios, tiek privačios sveikatos priežiūros paslaugų suteikimo vienodumą.

Vyriausybės nutarimais nustatyti asmens teisių ir laisvių ribojimai bei jų neapibrėžtumas paveikė ne tik asmens fizinę, bet ir dvasinę gerovę. Šiame kontekste, atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucijos 53 str. 1 d. įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis žmonių sveikata, apima ne tik fizinę sveikatos būklę. Sveikatos apibrėžimas yra aiškiai įtvirtintas ir Sveikatos įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje, kurioje sveikata apibrėžiama, kaip asmens ir visuomenės fizinė, dvasinė ir socialinė gerovė. Todėl valstybė, siekdama įgyvendinti Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje nustatytą pareigą, turi atsižvelgti į minėtame straipsnyje pateiktus aspektus t. y. fizinę, dvasinę ir socialinę gerovę. Pandemijos metu, kyla grėsmė ne tik asmens ir visuomenės fizinei gerovei, tačiau ir dvasiniai bei socialiniai gerovei. Pastarosioms, pandemijos metu tenka mažiau dėmesio, nors didžioji dalis visuomenės patiria emocinę ir psichologinę įtampą. Siekiant nustatyti ir įvertinti psichologinių paslaugų poreikį visuomenei pandemijos metu, jų prieinamumą ekstremaliomis sąlygomis, VU mokslininkai atliko tyrimą „Kaip užtikrinti psichologinę pagalbą visuomenei pandemijos metu?“. Tyrimo metu, buvo atskleista, jog valstybė turėtų skirti didesnę paramą psichologinių paslaugų teikimui, kadangi valstybės parama psichologinių paslaugų teikimo srityje pandemijos metu yra labai menka. Esant didesnei valstybės paramai, atsirastų galimybė suteikti daugiau psichologinės pagalbos visuomenei, o tai leistų mažinti visuomenės psichologinę įtampą ir stresą pandemijos metu (Kaip užtikrinti psichologinę pagalbą visuomenei..., 2020).

Seimo kontrolierių įstaiga 2020 m. lapkričio 12 d. ataskaitoje Nr. NŽTI-2020/1-3 pateikė išvadą, jog Pirmojo karantino metu, ilgiau nei mėnesiui sustabdžius profilaktinių

patikrinimų ir prevencinių programų vykdymą, atidėjus planines operacijas bei hospitalizacijas, planinių konsultacijų, diagnostinių, profilaktinių, prevencinių ir gydomųjų paslaugų teikimą (išskyrus pagalbą ir paslaugas, kurių nesuteikus pacientui atsirastų poreikis būtinajai medicinos pagalbai arba reikšmingai pablogėtų paciento būklė), neužtikrinus priimamų teisės aktų COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių taikymo srityje aiškumo bei sistemiškumo, galimai nebuvo tinkamai užtikrinta kiekvieno žmogaus teisė į prieinamas sveikatos priežiūros paslaugas ir aukščiausią įmanomą sveikatos apsaugos lygį (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 24).

Sveikata yra gėris ir saugotinas interesas, būtent dėl to, sveikatos užtikrinimas turi būti paremtas lygiateisiškumo principu. Sveikatos priežiūros paslaugų teikimas bei aukščiausias sveikatos apsaugos užtikrinimas turi būti garantuojamas ir asmenims, sergantiems kitomis ligomis ir be kita ko, negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį tam tikroms grupėms asmenų būtų suvaržyta, ar išvis negalima valstybės garantuojama medicininė paslauga (išskyrus būtinąją medicininę pagalbą) (Jakulevičienė et al., 2020, p. 10).

2.2. Laisvo judėjimo apribojimai per sieną ir šalies viduje

Atsižvelgiant į valstybėje pandemijos metu susiklosčiusią sveikatos padėtį ir koronaviruso protrūkį, Vyriausybė Pirmojo karantino metu Nutarimu Nr. 207 (su visais pakeitimais ir papildymais) ir Antrojo karantino metu Nutarimu Nr. 1226 (su visais pakeitimais ir papildymais) nustatė asmens judėjimo ribojimus per sieną ir šalies viduje, kurie apėmė Lietuvos piliečių išvykimo uždraudimą šalies viduje ir per sieną bei užsieniečių atvykimo į šalį uždraudimą. Šie apribojimai ne tik padėjo stabdyti pavojingo viruso plitimą, bet ir turėjo nemažai neigiamų pasekmių žmonėms (Jakulevičienė, 2020, p. 67).

Konstitucijos 32 straipsnyje yra įtvirtinta piliečio teisė laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje bei laisvai išvykti iš Lietuvos. Tame pačiame straipsnyje yra nurodyta, kad ši teisė gali būti varžoma tik įstatymu ir tik tada, jeigu tai būtina valstybės saugumą užtikrinti, žmonių sveikatai apsaugoti, ar vykdant teisingumą. Judėjimo laisvės nuostatos yra įtvirtintos ir EŽTK 4 Protokolo 2 straipsnio 1 ir 2 dalyje, kurioje nurodyta, kad kiekvienas asmuo, teisėtai esantis valstybės teritorijoje, turi teisę joje laisvai judėti ir laisvę pasirinkti gyvenamąją vietą bei kiekvienas asmuo turi teisę išvažiuoti iš bet kurios šalies, taip pat ir iš savosios taip pat 3 dalyje numatyti judėjimo laisvės galimi apribojimai t. y. šioms teisėms įgyvendinti negali būti taikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos numato

įstatymas ir, kurių demokratinėje visuomenėje reikia valstybės ar visuomenės saugai, viešai tvarkai palaikyti, užkirsti kelią nusikalstamumui, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę arba kitų asmenų teises ir laisves.

Nagrinėjant judėjimo laisvės apribojimus šalies viduje Pirmojo ir Antrojo karantino metu, svarbu atkreipti dėmesį taip pat į Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) suformuotą praktiką panašaus pobūdžio bylose, kuriose nustatė, kad judėjimo laisvės apribojimas nebuvo neproporcingas, kai asmeniui buvo apribota teisė patekti į tam tikrą vietovę mieste daugiau kaip 14 dienų. Teismas argumentavo tuo, kad toks apribojimas buvo taikomas atsakant į nepaprastąją situaciją, nes ankstesnės priemonės buvo neveiksmingos (EŽTT 2002 m. birželio 4 d. sprendimas cituota Jakulevičienė, 2020, p. 75). Pirmojo karantino metu, 2020 m. balandžio 16 d. – 24 d. buvo nustatytas asmenų judėjimo ribojimas į Nemenčinės miestą ir pačiame mieste bei iš jo, būtent Nemenčinės miestui tapus viruso židiniu, iškilo didesnis pavojus jam plisti už miestų ribų. Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad buvo nustatytas Covid – 19 židiny, Vyriausybė siekdama sustabdyti viruso plitimą bei apsaugoti asmens ir visuomenės sveikatą, per vėlykinį laikotarpį apribojo asmenų judėjimą šalies viduje. Atsižvelgiant į tai, kad draudimai pagrįsti tuo, jog buvo būtini esamoje situacijoje ir be kita ko, buvo nustatyti tik trumpą laiką, vertinami kaip proporcingi ir atitinkantys Konstitucijos 32 str. įtvirtintą ribojimo galimybę (Jakulevičienė, 2020, p. 75). Kitokia situacija dėl minėto ribojimo yra Antrojo karantino metu, kadangi judėjimo ribojimai buvo nustatyti beveik tris mėnesius t. y. nuo 2020 m. gruodžio 16 d. iki 2021 m. kovo 15 d. Žinoma, asmens judėjimo ribojimai buvo su tam tikromis alternatyvomis, Vyriausybės nutarimo Nr. 1226 2.1.7 p. numatyta, jog asmenys gali keliauti šalies viduje, jei vykdavo į savo gyvenamosios vietos savivaldybę; į kitą savivaldybę dėl artimųjų giminaičių mirties; atlikti darbo, kai darbo vieta yra kitoje savivaldybėje; į tarptautinius keleivių maršrutus aptarnaujančius oro, jūrų uostus, autobusų stotis ar iš jų; dėl sveikatos priežiūros paslaugų; dėl kitų objektyviai pagrįstų priežasčių, kai vykti į kitą nei savo gyvenamosios vietos savivaldybę neišvengiamai būtina; į kitą savivaldybę, kurioje asmuo ar jo šeimos/namų ūkio nariai turi nekilnojamojo turto. Nustatyti judėjimo ribojimai šalies viduje, su aptartomis išimtimis, suteikė galimybę asmenims keliauti, todėl neturėtų būti vertinami kaip neproporcingi. Pabrėžtina, jog dar nėra pakankamai medžiagos ir valstybių praktikos bei teismų sprendimų mokslinei analizei dėl judėjimo apribojimo termino pagrįstumo ir tinkamumo (Jakulevičienė, 2020, p. 75). Todėl reikia vertinti koronaviruso plitimo grėsmę ir riziką bei proporcingumo principo užtikrinimą

siekiamam tikslui užtikrinti ir be kita ko, konstitucinius reikalavimus sieti neužmirštant susiklosčiusios padėties specifikos.

Akcentuotinas dėmesys ir Konstitucijos 32 straipsnyje įtvirtintai nuostatai dėl piliečio laisvo išvykimo iš Lietuvos bei EŽTK 4 Protokolo 2 straipsnio 2 dalyje numatyta asmens teisei išvažiuoti iš bet kurios šalies, taip pat ir iš savosios. Minėtos teisės gali būti ribojamos pagal to paties EŽTK straipsnio 3 dalyje numatytą nuostatą t. y. jeigu ribojimų reikia demokratinėje visuomenėje užtikrinti valstybės ar visuomenės saugą, viešai tvarkai palaikyti, užkirsti kelią nusikalstamumui, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę arba kitų asmenų teises ir laisves, be to, ir to paties straipsnio 4 dalis numato, jog nurodytos teisės pagal įstatymą gali būti apribotos atskirose srityse, jei tai pateisina demokratinės visuomenės vieši interesai. Taigi, nors formaliai įvesti apribojimus savo šalies piliečiams išvykti iš šalies EŽTK leidžia, juos reiktų vertinti EŽTK 4 Protokolo 2 straipsnio 3 dalyje numatytų reikalavimų kontekste, t. y. ar apribojimai buvo įvesti pagal įstatymą ir ar jie buvo būtini siekiant apsaugoti žmonių sveikatą? (Jakulevičienė, 2020, p. 72). Pirmojo karantino metu, Vyriausybės nutarimo Nr. 207 3.1.4 punkte numatyta, jog uždrausti Lietuvos Respublikos piliečiams išvykti iš Lietuvos Respublikos, išskyrus atvejus, kai jie grįžta į savo gyvenamąją vietą, vyksta į savo darbo vietą, taip pat Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos vadovo ar jo įgalioto asmens leidimu. Šis draudimas galiojo iki 2020 m. gegužės 4 d. (panaikinta 2020 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 428). Lietuvai įvedus Antrąjį karantiną, Vyriausybės nutarime Nr. 1226 nėra įtvirtintų draudimų dėl piliečio išvykimo iš Lietuvos. Toks ryškus skirtumas tarp Vyriausybės nutarimo Nr. 207 ir Vyriausybės nutarimo Nr. 1226, tik parodo, kad Antrojo karantino metu Vyriausybė nesirinko griežčiausių priemonių įvedimo – piliečių judėjimo suvaržymo iš šalies ir šiuo aspektu buvo tinkamai pasiruošta t. y. privalomas visų išvykstančiųjų testavimas, reikalavimas saviizoliuotis užsienyje ir pan. Todėl, kai yra galimybė rinktis iš kelių tinkamų priemonių, turi būti taikoma mažiausiai asmens teises ribojanti priemonė (Jakulevičienė, 2020, p. 75).

Analizuojant, asmens judėjimo laisvės suvaržymo ir šalies reikalingumą bei teisėtumą, reiktų vertinti Pirmojo karantino kontekste. Analizuojant asmens judėjimo apribojimų įvedimą pagal įstatymą, svarbu atkreipti dėmesį, kad tik 2020 m. kovo 31 d. pakeitus ŽŪLPKĮ, atsirado galimybė įvesti judėjimo laisvės apribojimus, nes iki tol galiojantis minėtas įstatymas nenumatė, tokios galimybės, kuri buvo numatyta Vyriausybės nutarime Nr. 207, todėl toks numatytas laisvės ribojimas iki ŽŪLPKĮ pakeitimo, neatitiko EŽTK 4 Protokolo straipsnio 3 dalies reikalavimo, nes buvo įvestas ne aiškiu įstatymo nuostatų pagrindu. Analizuojant, ar

judėjimo ribojimas buvo būtinas, reiktų atkreipti dėmesį, kad laikini apribojimai, taikomi visų asmenų išvykimui, kai neaišku, ar jie galėtų užkrėsti kitus asmenis arba grįžtų į savo šalį užsikrėtę, panašu, galėtų būti pateisinami kaip išlaikantys viešo intereso ir individualių teisių pusiausvyrą. Tačiau tokius ribojimus būtų sunkiau pateisinti, kai jais užkertamas kelias asmenims grįžti į savo teisėto gyvenimo valstybę arba užtrukę ilgą laiką, ypač kai valstybė, į kurią vykstama, nėra tarp tų, kuriose yra rizika užsikrėsti (Jakulevičienė, 2020, p. 73 cituota McBride, 2020, p. 6). Vyriausybės nutarime Nr. 207 3.1.4 punkte buvo nurodytos alternatyvos, kokias atvejais piliečiai, galėjo išvykti iš Lietuvos. Tokios numatytos alternatyvos padėjo išlaikyti tinkamą viešo intereso ir individų teisių pusiausvyrą pagal EŽTK 4 Protokolo 2 straipsnio 3 dalies reikalavimus.

Atsižvelgiant į Vyriausybės judėjimo laisvei taikytinus ribojimus nutarimu Nr. 207 ir nutarimu Nr. 1226 Konstitucijos 32 straipsnio ir EŽTK 4 Protokolo 2 straipsnio prasme, galima teigti, jog nustatyti ribojimai atitiko teisėtumo, būtinumo bei proporcingumo reikalavimus siekiamam tikslui užtikrinti.

2.3. Būtinasis hospitalizavimas ir izoliavimas kaip asmens teisės ribojimo priemonė

Vyriausybė 2020 m. kovo 14 d. Nutarimo 3.1.5 punkte nustatė įpareigojimą asmenims, grįžusiems iš nurodytų užsienio valstybių, izoliuotis 14 dienų. Tokia pareiga buvo nustatyta visiems be išimties iš nurodytų užsienio valstybių grįžusiems asmenims, vėliau nustatytos tam tikros asmenų, kuriems taikoma šio įpareigojimo išimtis, grupės (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 56). Asmenys, grįžę iš nurodytų užsienio valstybių, oro uoste privalėdavo pasirašyti sutikimą izoliuotis, nepasirašius tokio sutikimo izoliacija būtų buvusi skiriama privaloma tvarka. Saviizoliacijoje turėjo būti asmenys, kurie turėjo ar įtarė, kad turėjo kontaktą su užsikrėtusiais asmenimis, nors jiems tokios izoliacijos dažnai neskirdavo joks gydantis gydytojas (Birmontienė, Miliuvienė, 2020, p. 56). Analizuojant nustatytus ribojimus, reikėtų atkreipti į minėtų teisėtumą, būtinumą bei proporcingumą.

Akivaizdu, kad Vyriausybė nustatydamas minėtus ribojimus, siekė apsaugoti asmens ir visuomenės sveikatą, tačiau iškyla klausimas, ar visgi pasirinktos ribojimo priemonės, atitiko teisėtus tikslus. Akcentuotina, jog Vyriausybė 2020 m. kovo 14 d. Nutarimo 3.1.5 punkte nurodydama, jog asmenys, grįžę iš nurodytų užsienio valstybių, privalo laikytis 14 dienų izoliacijos, veikė neturėdama įstatymo leidėjo jai suteiktų įgaliojimų. Ir be kita ko, tokiu reguliavimu nevertino kiekvieno asmens rizikos užkrėsti kitus asmenis, todėl toks situacijos

neindividualizavimas, nepagrįstai ir neproporcingai apribojo asmens teises. 2020 m. kovo 14 d. Nutarimo Nr. 207 paskelbimo dieną, pagal tuo metu galiojusį ŽŪLPKĮ, Vyriausybė galėjo numatyti privalomą izoliaciją be teismo sprendimo, trijų gydytojų komisijos sprendimu, šį sprendimą patvirtinus savivaldybės gydytojui ir tik 7 kalendorinėms dienoms. Minėtu nutarimu buvo nustatyta 14 dienų izoliacija, todėl tokia nuostata, prieštaravo tuo metu galiojusio ŽŪLPKĮ teisiniam reguliavimui. 2020 m. balandžio 8 d. buvo atliktas ŽŪLPKĮ pakeitimas t. y. 9 straipsnis buvo papildytas nauja 2¹ dalimi, kurioje nurodyta, jog sprendimą dėl asmens izoliavimo ir jo trukmės priima gydantis gydytojas, o privalomas asmens izoliavimas be teismo sprendimo gali būti taikomas ne ilgiau kaip vieną mėnesį. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog Vyriausybė iki ŽŪLPKĮ pakeitimo veikė *ultra vires*. Be kita ko, Vyriausybės pasirinktos priemonės, ne tik apribojo asmens judėjimo laisvę, tačiau apribojo ir pačia laisvę iš esmės, kuri yra garantuojama Konstitucijos 20 straipsnyje. Minėtame straipsnyje nurodyta, kad žmogaus laisvė yra neliečiama; niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas; niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Svarbu atkreipti dėmesį, kad visiems iš kitų šalių į Lietuvą atvykusiems asmenims iki 2020 m. kovo 24 dienos buvo taikyta izoliacija namuose, tačiau visus atvykusius iš užsienio šalių asmenis buvo nuspręsta privalomai izoliuoti tik savivaldybių administracijų numatytose patalpose, neatsižvelgiant į individualią asmens situaciją. ŽŪLPKĮ 8 straipsnio 9 dalyje numatytos keturios sąlytį turėjusių asmenų izoliavimo vietų alternatyvos – savivaldybės vykdomųjų institucijų specialiai šiam tikslui įrengtos patalpos, stacionarios asmens sveikatos priežiūros įstaigos, asmenų namai arba kita jų gyvenamoji vieta, jeigu asmenų sveikatos būklė ir higienos sąlygos patalpose leidžia tai padaryti. Tačiau operacijų vadovo 2020 m. kovo 23 d. sprendimu Nr. V-449 buvo numatyta vienintelė sąlytį turėjusių asmenų izoliacijos vieta – savivaldybių administracijų numatytose patalpos (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 14). Toks asmenų izoliavimas nepritaikytose ir visuomenės sveikatos saugos reikalavimų neatitinkančiose savivaldybių administracijų numatytose patalpose, gali būti traktuojamas kaip asmens sulaikymas ir prieštarautinas Konstitucijos 20 straipsnio ir EŽTK 5 straipsnio 1 dalies nuostatomis. Tokia pasirinkta Vyriausybė priemonė buvo griežčiausia tokio pobūdžio, kurią visgi buvo galima pakeisti į švelnesnę, mažesnio masto apribojimais, taip išvengiant žmogaus teisių ir laisvių pažeidimų. Seimo kontrolierių įstaiga 2020 m. lapkričio 12 d. ataskaitoje Nr. NŽTI-2020/1-3 pateikė išvadą, jog Užkrečiamųjų ligų ir profilaktikos ir kontrolės įstatymo 9 straipsnio 2¹ dalyje numatyti įgaliojimai tam tikromis sąlygomis, įskaitant koronaviruso valdymą, asmenų

būtinąjį hospitalizavimą ir (arba) būtinąjį izoliavimą taikyti vienasmeniškai gydytojo (o ne trijų gydytojų komisijos) sprendimu, ir be teismo sprendimo, net iki vieno mėnesio, kelia pagrįstų abejonių dėl gydytojų piktnaudžiavimo šia nuostata suteiktais įgaliojimais, žmogiškųjų klaidų ir atitinkamai, galimų žmogaus teisių ir laisvių pažeidimų taikant tokios rizikos valdymo priemonę (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, 2020, p. 24).

Svarbu pažymėti, kad nors ir yra susiklosčiusi pasaulyje situacija t. y. koronavirusas, kuris kelia grėsmę tautos gyvavimui, tačiau nepaisant to, ribojimai gali būti įvesti, tik tie, kurių reikalauja padėties kritiškumas ir be kita ko, turi būti vadovaujamosi aukščiausiais žmonių teisių standartais, tam, kad nevaržytų asmens teisių, labiau, negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti. Lietuvoje koronaviruso epideminis procesas pasireiškė švelniau, nei daugelyje kitų šalių, būtent, Pirmojo karantino metu sergamumo, tiek mirtingumo rodikliai buvo vieni mažiausių ES šalyse, todėl situacija nebuvo kritiška ir būtinas hospitalizavimas ir izoliavimas vertinamas, kaip griežčiausia ribojimo priemonė, neatsižvelgiant į susidariusios situacijos kritiškumą.

2.4. Asmens teisės į teisminę gynybą ribojimai

Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Ši teisė yra absoliuti. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad asmuo, manantis, jog jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi absoliučią teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą – arbitrą, kuris išspręstų ginčą; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme; asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas; Konstitucinio teismo nutarimas 2004 m. rugpjūčio 17 d.). Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas suvaržyti teismo įgaliojimus vykdyti teisingumą, paneigtų asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisę ginti savo teises ar laisves teisme. Asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržyta, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkintas šios teisės įgyvendinimas. Konstitucinis Teismas taip pat yra nurodęs, kad jeigu būtų neužtikrinta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą, būtų nepaisoma ir visuotinai pripažinto bendrojo teisės

principo *ubi ius, ibi remedium* – jeigu yra kokia nors teisė (laisvė), turi būti ir jos gynimo priemonė. Tokia teisinė situacija, kai kuri nors asmens teisė ar laisvė negali būti ginama, taip pat ir teismine tvarka, nors pats tas asmuo mano, kad ši teisė ar laisvė yra pažeista, pagal Konstituciją yra neįmanoma, Konstitucija jos netoleruoja (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Be to situacija, kai asmuo netenka galimybės savo civilinio pobūdžio teisių klausimą išspręsti teisme, gali prilygti su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) reikalavimais nesuderinamam teisingumo principo paneigimui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis).

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatyme nustatyta tvarka kreiptis į teismą tam, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Taigi, aukščiau aptartas teisinis reguliavimas leidžia pagrįstai daryti išvadą, jog tam, kad asmuo galėtų ne formaliai, o realiai ir veiksmingai įgyvendinti savo teisę ginti teisme, bet kokie šios teisės suvaržymo motyvai turi būti aiškūs. Suprantama, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2020 m. vasario 26 d. nutarimu Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“ paskelbus valstybės lygio ekstremaliąją situaciją visoje šalyje dėl naujojo koronaviruso plitimo grėsmės ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2020 m. kovo 14 d. priėmus nutarimą Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ paskelbti trečią (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygį; paskelbti visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje karantiną nuo 2020 m. kovo 16 d. 00 val.; patvirtinti karantino režimą, apibrėžtą šio nutarimo 3 punkte, neišvengiamai buvo suvaržyta ir asmens teisė į teisminę gynybą. Nutarimo 3.2.1. punkte nustatyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijose, įstaigose, valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse darbas organizuojamas ir klientai aptarnaujami nuotoliniu būdu, išskyrus atvejus, kai būtina atitinkamas funkcijas atlikti darbo vietoje. Taigi šiuo atveju karantino tikslas nulemia, kad bet kokie suvaržymai konkuruoja su esminiu prioritetu Lietuvos žmonių sveikata, tačiau kita vertus, visada kyla klausimas ar toks suvaržymas yra proporcingas siekiamam tikslui, juk teisė į teisminę gynybą yra viena iš svarbiausių procesinių asmens teisių, be kurios nebūtų įmanoma apginti visų kitų galimai pažeistų asmens teisių, taip pat ir galimai pažeistų teisių ekstremalios padėties ar karantino metu, todėl būtent ir COVID-19 pandemijos metu teisminės gynybos prieinamumas turėtų būti neribojamas arba ribojimas proporcingai, siekiant suderinti sveikatos krizės valdymą ir asmens galimybę ginti jo galimai pažeistas teises. Pažymėtina, kad ir EŽTT praktikoje yra nuosekliai pabrėžiama, kad gali būti taikomi įvairūs teisės kreiptis į teismą ribojimai. Šie ribojimai neturi suvaržyti asmens teisės kreiptis į teismą taip, kad būtų pažeista

pati tokios teisės esmė. Taikomas ribojimas neatitiks Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimų, jeigu juo nebus siekiama teisėto tikslo ir nebus pagrįsto proporcingumo ryšio tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo (EŽTT 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas). EŽTT taip pat yra nurodęs, kad Konvencija garantuoja praktines ir efektyvias teises, bet ne teorines ir iliuzines, todėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įpareigoja valstybes kiekvienam asmeniui užtikrinti veiksmingą teisę kreiptis į teismą (EŽTT 1979 m. spalio 9 d. sprendimas). Nacionalinėje teisėje įtvirtintas teismo „prieinamumo“ laipsnis turi būti pakankamas asmens teisei kreiptis į teismą garantuoti, atsižvelgiant į teisės viršenybės principą demokratinėje visuomenėje (EŽTT 1985 m. gegužės 28 d. sprendimas). Teisinio ar faktinio pobūdžio šios teisės ribojimai gali būti pripažinti nesuderinamais su Konvencija, jei jie apsunkina pareiškėjo teisės kreiptis į teismą efektyvumą.

Paskelbus karantiną šalyje, Teisėjų taryba, kaip vykdomoji teismų savivaldos institucija, užtikrinanti teismų ir teisėjų nepriklausomumą (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 1 dalis), siekdama užtikrinti teisingą balansą tarp asmens sveikatos apsaugos užtikrinimo ir teisės kreiptis į teismą, 2020 m. kovo 16 d. raštu „Dėl teismų funkcijų vykdymo karantino laikotarpiu“ pateikė rekomendacijas Lietuvos teismų vadovams priimti sprendimus dėl jų vadovaujamo teismo veiklos organizavimo karantino režimo laikotarpiu. Esminės rekomendacijos: 1. Nustatyti, kad teisėjų funkcijos, susijusios su teisingumo vykdymo veikla, išskyrus nurodytas išimtis, būtų vykdomos atšaukiant karantino laikotarpiu suplanuotus teismo posėdžius bylose, nagrinėjamosiose žodinio proceso tvarka, išskyrus įstatymuose nustatytus neatidėliotinus atvejus (pavyzdžiui, dėl klausimų, susijusių su suėmimu, vaiko paėmimu iš nesaugios aplinkos, sprendimo); 2. Teismo posėdžius žodinio proceso tvarka nagrinėjamosiose bylose planuoti (atidėti) pasibaigus karantino režimui. Užtikrinti, kad bylose dalyvaujantys asmenys nedelsiant būtų informuoti apie teismo posėdžių datas ir laiko pakeitimus. Neatidėliotinais atvejais teismo posėdžius žodinio proceso tvarka organizuoti nustatyta tvarka ir laiku, imantis visų atsargumo priemonių, susijusių su viruso COVID-19 plitimo grėsmės prevencija; 3. Nuotoliniu būdu vykdant pasirengimą bylų nagrinėjimui rašytinio proceso tvarka bei procesinių sprendimų priėmimui; 4. Rekomenduojama karantino laikotarpiu apriboti asmenų patekimą į teismo patalpas ir stabdyti tiesioginį asmenų aptarnavimą. Taigi kaip matyti iš pateiktų rekomendacijų, teismams rekomenduotina karantino laikotarpiu suplanuotus teismo posėdžius bylose, nagrinėjamosiose žodinio proceso tvarka, išskyrus įstatymuose nustatytus neatidėliotinus atvejus (pavyzdžiui, dėl klausimų, susijusių su suėmimu, vaiko paėmimu iš nesaugios aplinkos, sprendimo),

atšaukti ir planuoti (atidėti) pasibaigus karantino režimui. Tokia pakankamai griežta rekomendacija gali būti paaiškinama tik tuo, kad šalis pirmą kartą susidūrė su pasaulinio lygio pandemija, kurios eigai prognozuoti ir numatyti trūko ir specialiųjų žinių, ir patirties, todėl teismams kilo iššūkis, kadangi šalies proceso įstatymuose nėra apibrėžta sąvoka *karantinas* ir su tuo susijusios pasekmės dėl bylų nagrinėjimo atidėjimo. Pažymėtina, kad nei Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK), nei CPK normos nereglamentuoja situacijų dėl teismo posėdžio atšaukimo. BPK 243 straipsnis numato nagrinėjimo teisme pertrauką, kuri pagal šio straipsnio 2-ąją dalį negali trukti ilgiau kaip vieną mėnesį, o 244 straipsnyje reglamentuojamas bylos nagrinėjimo atidėjimas, 1-oje šio straipsnio dalyje numatant, kad kai bylos negalima nagrinėti tame teisiamaajame posėdyje dėl to, kad kas nors iš šauktų asmenų neatvyko, bylos nagrinėjimas turi būti atidėtas, bet ne ilgiau kaip vienam mėnesiui. Analogiškai ir CPK 162¹ straipsnis numato teismo posėdžio pertrauką, kuri pagal šio straipsnio 1-ąją dalį negali būti ilgesnė kaip penkios darbo dienos, o pagal 2-ąją dalį gali būti skiriama tik siekiant užtikrinti teismui ir dalyvaujantiems byloje asmenims galimybę pailsėti dėl užsitęsusio bylos nagrinėjimo, suteikti galimybę operatyviai surinkti trūkstamus byloje įrodymus ir taip užtikrinti kuo greitesnę bylos išnagrinėjimą, CPK 162² straipsnis reglamentuoja bylos nagrinėjimo atidėjimą, tais atvejais, kai negalima nagrinėti bylos tame teismo posėdyje dėl to, kad neatvyko vertėjas arba kad pareikštas priešieškis, arba kad būtina išreikalauti naujus įrodymus, arba kai teismas pasiūlo dalyvaujantiems byloje asmenims pasirūpinti tinkamu atstovavimu procese, arba dėl kitų svarbių priežasčių (1 dalis). Tačiau svarbu akcentuoti, kad teismas, atidėdamas bylos nagrinėjimą, privalo paskirti kito teismo posėdžio laiką ir apie tai pranešti byloje dalyvaujantiems asmenims. Teisėjų tarybos rekomendacijas atšaukti suplanuotus teismo posėdžius bylose, nagrinėjamosiose žodinio proceso tvarka, išskyrus numatytas išimtis, teisėjai interpretavo savaip, vieni posėdžius atidėdavo be datos, nurodant iki karantino pabaigos, kiti atidėdavo nurodydami konkrečią datą, pasitaikydavo ir bylos sustabdymo atvejų civiliniame procese, nors Teisėjų taryba tokių rekomendacijų nepateikė, ir mano vertinimu bylų stabdymas iki karantino pabaigos yra nesuderinamas nei su teise į teisminę gynybą, nei su teise į greitą procesą. Tokią teismuose taikytą praktiką patvirtinai ir viešai išsakyta TGS Baltic vyresniojo teisininko dr. Tado Varapnicko mintis, jog kai paskelbtas karantinas, teismai reagavo skirtingai – kai kurie atidėjo posėdžius iki gegužės mėnesio, kiti perkėlė į rudenį ar net sustabdė tam tikras bylas karantino laikotarpiui.

Svarbu akcentuoti, kad nors Teisėjų taryba ir pateikė teismų vadovams kaip organizuoti teismų darbus, o ši kompetencija teismų pirmininkams deleguota Lietuvos Respublikos teismų

įstatymo 103 straipsnio 1-ojoje dalyje, kuri numato, kad teismo pirmininkas vadovauja teismo organizaciniam darbui, tačiau kita vertus pagal Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą nuostatą teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, o pagal proceso normas teismo posėdžiui pirmininkauja bylą nagrinėjantis teisėjas arba teisėjų kolegijos pirmininkas. Taigi būtent teisėjas sprendžia kaip nagrinėti jam paskirtą bylą, tai yra pasirenka įstatyme numatytą proceso formą ir galimybes. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 153 straipsnyje reglamentuojamos teismo posėdžių formos. 1-ojoje dalyje numatyta, kad teismo posėdžiai vyksta žodinio proceso tvarka, tai yra kviečiant į jį dalyvaujančius byloje asmenis, išskyrus atvejus, kai šis Kodeksas numato kitaip. 1-ojoje dalyje numatyta, kad šio Kodekso numatytais atvejais galimas rašytinis procesas. Šiuo atveju į teismo posėdį dalyvaujantys byloje asmenys nekviečiami ir jame nedalyvauja. Apie rašytinį procesą dalyvaujantiems byloje asmenims pranešama šio Kodekso 133 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. Taigi siekiant įgyvendinti asmens teisę į teisminę gynybą, rašytinis procesas paskelbto karantino metu, tapo garantu, kad bus užtikrinta asmens teisė į teisminę gynybą, išskyrus tuos atvejus, kai bet kuri proceso šalis išreiškia valią dėl žodinio bylos nagrinėjimo, arba pats teismas atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, nusprendžia bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka. Kita vertus tuo atveju, kai įstatymas numato tik žodinį bylos nagrinėjimą, esant visų šalių sutikimui, teismas tokią bylą gali išnagrinėti ir rašytinio proceso tvarka, nes tokia šalių valia, tačiau tokiu atveju reikėtų ir įstatyme numatyti daugiau galimybių nagrinėti rašytinio proceso tvarka atvejų, ypač nepaprastosios padėties atveju. Nors aukščiau minėta Teisėjų tarybos rekomendacija buvo pakankamai griežta, ribojusi teisę į teisminę gynybą bylose nagrinėjamos žodinio proceso tvarka, išskyrus tam tikras išimtis, tačiau laikina, nes Teisėjų taryba, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. balandžio 22 d. nutarimą Nr. 398 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ pakeitimo“, kuriuo sušvelninamos šalyje taikomos karantino sąlygos, 2020 m. balandžio 27 d. raštu „Dėl teismų funkcijų vykdymo sušvelninus karantino sąlygas“ pateikė naujas rekomendacijas Lietuvos teismų vadovams dėl teismų darbo organizavimo sušvelninus karantino sąlygas, o būtent dėl žodinio proceso jau buvo rekomenduojama palaipsniui atnaujinti žodinių bylų nagrinėjimą teismuose, aktyviai naudotis teisės aktuose numatytomis galybėmis proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdyje užtikrinti nuotoliniu būdu centralizuota teismų sistemos vaizdo konferencine įranga, vaizdo konferencijų programomis Zoom, Microsoft Teams), telefoniniu ryšiu ir kt.); nesant galimybės užtikrinti proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdyje nuotoliniu būdu, iš anksto numatyti posėdyje dalyvaujančius asmenis ir šaukti tik tuos, kurių dalyvavimas tame teismo

posėdyje yra būtinas. Atnaujinat žodinį bylos nagrinėjimą, pirmenybę teikti toms karantino laikotarpiu atidėtoms byloms, kuriose tolesnis nagrinėjimo nukėlimas gali turėti neigiamų pasekmių (pavyzdžiui, sueiti apkaltinamojo nuosprendžio senaties terminas, neužtikrinta asmenų, ypač esančių suėmime, teisę į greitą procesą), taip pat byloms, kurių nagrinėjimas yra baigiamosiose proceso stadijose. Organizuoti žodinius teismo posėdžius teismo salėse užtikrinant, kad teismo posėdžių salėje vienam asmeniui, įskaitant teisėjus ir teismo darbuotojus, tektų ne mažiau 10 kv. m. plotas ir užtikrinamas ne mažesnis nei 2 m atstumas tarp asmenų ir visi posėdyje dalyvaujantys asmenys dėvėtų apsaugines priemones. Taigi švelnėjant pirmojo karantino sąlygoms, teisės į teisminę gynybą užtikrinimui, pasitelkiama ir alternatyvi bylos nagrinėjimo forma – nuotolinis bylos nagrinėjimas, telefoninis ryšys, ir tik nesant galimybės užtikrinti proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdyje nuotoliniu būdu, gali žodiniai procesai, įvedant papildomą 10 kv. m. plotą kiekvienam žmogui ir užtikrinant ne mažesnę nei 2 m atstumą tarp asmenų. Teisėjai skatinami būti kūrybiškais, atsižvelgti į kiekvieną bylą individualiai, kaip geriausia suderinti šalies teisę į teisminę gynybą ir teisingą bylos išnagrinėjimą, taip pat užtikrinant ir greitą bylos nagrinėjimą, o taip pat lanksčiai spręsti individualiais atvejais kylančias problemas dėl susipažinimo su bylos medžiaga, procesinių dokumentų įteikimo, posėdžio organizavimo. Tačiau nuotolinis bylų nagrinėjimas nėra pilnai sureguliuotas įstatymo leidėjo. CPK kodekso 175¹ straipsnyje yra reglamentuojami informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo teismo procese ypatumai. Tačiau šiuo metu baudžiamosiose bylose nuotoliniu būdu galima apklausti tik įtariamąjį arba liudytoją, ekspertą, jeigu jie negali atvykti į teismo posėdį ir nėra įteisinta galimybė, kad visi proceso dalyviai dalyvautų teismo procese, kuris vyksta naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas, pavyzdžiui, vaizdo konferencija. Vienas iš aktualiausių klausimų – žodinių posėdžių organizavimas, kai sprendžiami asmens suėmimo skyrimo, suėmimo termino pratęsimo ikiteisminio tyrimo metu klausimai (BPK 123, 127 straipsniai), paduodami skundai dėl suėmimo paskyrimo, dėl šios kardamosios priemonės termino pratęsimo ir dėl atsisakymo skirti suėmimą ir kitos kardamosios priemonės skyrimo (BPK 130 straipsnis). Baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtintas reguliavimas neleidžia šių klausimų spręsti rašytinio proceso tvarka. Juo labiau kad proceso įstatymo normose, reglamentuojančiose kardamosios priemonės – suėmimo skyrimą, nėra numatyta galimybė sulaukyto asmens apklausą vykdyti nuotolinio vaizdo ir garso perdavimo priemonėmis, išskyrus tam tikras išimtis: vaizdo konferencijų būdu gali būti apklausiami asmenys, kuriems į teismą atvykti yra problemiška: neįgalieji, sergantys tam tikromis ligomis, turintys psichologinių problemų dėl tiesioginio dalyvavimo viešame teismo posėdyje, nepilnamečiai,

taip pat nuteistieji, įtariamieji, esantys laisvės apribojimo įstaigose. Tačiau kaip nurodyta teismų puslapyje teismai.lt, vis dėlto teismuose karantino laikotarpiu buvo atliekami neatidėliotini ikiteisminio tyrimo veiksmai. Šiais atvejais žodiniai posėdžiai vyksta prioriteta teikiant žodinių posėdžių organizavimui nuotoliniu būdu. Ikiteisminio tyrimo metu teismo posėdį organizuojant vaizdo ir garso nuotolinio perdavimo priemonėmis, teisėjas ir teismo posėdžių sekretorius, laikydamiesi saugumo ir higienos reikalavimų, posėdžiauja teismo salėje, kurioje įdiegta centralizuota teismų sistemos vaizdo konferencijų įranga, ar teismo patalpose, kuriose prireikus yra techninės galimybės naudoti programos „Skype for business“ įskiepi (jeigu atsiunčia kvietimą naudotis šiuo įrankiu įrankio turėtojas), laikydamiesi atributų naudojimo ir regalių dėvėjimo reikalavimų. Proceso dalyvių asmens tapatybė patikrinama garso ir vaizdo konferencijos metu parodžius asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, apie tai užfiksuojant teismo posėdžio protokole. Apklausiami proceso dalyviai paprastai įspėjami ir prisaikdinami vaizdo konferencijos metu, apie tai pažymint teismo posėdžio protokole. Esant galimybei, prieš posėdį gali būti elektroninio ryšio priemonėmis išsiunčiami proceso dalyviams priesaikos tekstai, įspėjimai. Kita vertus nesat aiškaus teisinio reguliavimo, niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip tik tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Siekiant tinkamai organizuoti teismo darbą ir užtikrinti asmens teises ir laisves, įskaitant ir teisę į operatyvų bylos išnagrinėjimą, esant valstybėje paskelbtai ekstremaliai situacijai (karantinui), proceso įstatymuose turėtų būti numatytos galimybės visą baudžiamąją bylą nagrinėti pagal specialias taisykles, įskaitant ir galimybę tokiais atvejais visą teisiamąjį posėdį žodinio proceso tvarka organizuoti nuotoliniu būdu. Šiuo metu kaip tik teikiamos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo iniciatyvos dėl galimybės baudžiamajame procese organizuoti posėdžius nuotoliniu būdu, tačiau nežiūrint į tai, kad šalyje karantinas tęsiasi, pakeitimai nėra priimti. Kita problema ir teismų salių trūkumas išlaikant 10 kv. m. žmogui bei 2 m. atstumą tarp proceso dalyvių, kai bylose, ypač baudžiamosiose dalyvauja daug proceso dalyvių, tačiau bet koku atveju ieškant pusiausvyros tarp karantino ir teisės į teisminę gynybą užtikrinimo, bet koku atveju reikalingas ir proceso dalyvių, atstovų, advokatų bendradarbiavimas su teismu, ieškant alternatyvų dėl bylos nagrinėjimo, daliai proceso dalyvių dalyvaujant posėdyje teisme, kitai – jungiantis nuotoliniu, telefoniniu ryšiu.

Taigi epidemiologinė situacija šalyje nulėmė, kad 2020 m. rudenį paskelbtas antrasis karantinas. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2020 m. spalio 7 d. nutarimu Nr. 1069 „Dėl karantino Raseinių rajono savivaldybės teritorijoje paskelbimo“ nuo 2020 m. spalio 9 d. iki 2020 m. lapkričio 6 d. paskelbė karantiną Raseinių rajono savivaldybės teritorijoje ir 2020 m. spalio 21 d. nutarimu Nr. 1159 „Dėl karantino kai kurių savivaldybių teritorijose paskelbimo“

(toliau – Nutarimai) nuo 2020 m. spalio 26 d. iki 2020 m. lapkričio 9 d. paskelbė karantiną Elektrėnų, Joniškio rajono, Jurbarko rajono, Kelmės rajono, Klaipėdos rajono, Kretingos rajono, Marijampolės, Pasvalio rajono, Plungės rajono, Skuodo rajono, Šiaulių rajono, Švenčionių rajono teritorijose (savivaldybėse) ir šiose savivaldybėse įvedė viešojo ir privataus sektoriaus veiklos bei kitus apribojimus. Teisėjų taryba, atsižvelgdama į Nutarimais nustatytus reikalavimus viešojo sektoriaus institucijų ir įstaigų veiklos organizavimui ir tai, kad koronavirusas plinta visoje šalies teritorijoje bei karantinas netrukus gali būti paskelbtas ir kitose savivaldybėse, 2020 m. spalio 23 d. raštu „Dėl teismų funkcijų vykdymo ekstremaliosios situacijos metu“ pateikė rekomendacijas visų Lietuvos teismų vadovams dėl teismų darbo organizavimo. Šiose rekomendacijose išskiriama kaip turėtų būtų organizuojamas darbas, atsižvelgiant į tai ar savivaldybėje yra paskelbtas karantinas. Dėl teismų darbo savivaldybėse, kuriose paskelbtas karantinas, buvo rekomenduojama teismo personalo darbą organizuoti nuotoliniu būdu arba daliniu nuotoliniu būdu. Teismo lankytojų aptarnavimą organizuoti nuotoliniu būdu (telefonu, el. paštu ir kitomis teismo pasirinktomis nuotolinio ryšio priemonėmis). Teismo patalpose lankytojai turėtų būti aptarnaujami tik išimtiniais atvejais, kai to neįmanoma atlikti nuotoliniu būdu, reguliuojant lankytojų srautą ir užtikrinant ne mažesnę nei 10 kv. m patalpos plotą kiekvienam aptarnaujamam lankytojui. Teismo posėdžius organizuoti tokiais būdais: a) nuotoliniu būdu, aktyviai naudojantis teisės aktuose numatytomis galimybėmis proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdyje užtikrinti nuotoliniu būdu (centralizuota teismų sistemos vaizdo konferencinė įranga, vaizdo konferencijų programomis (pvz., Zoom ir kt.); b) nesant galimybės užtikrinti proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdyje nuotoliniu būdu, teismo posėdžius organizuoti didžiausiose teismo turimose posėdžių salėse, kad kiekvienam posėdžio dalyviui, neskaičiuojant teisėjo ir kito teismo personalo, būtų užtikrintas ne mažesnis nei 10 kv. m patalpos plotas (pvz., 60 kv. m ploto posėdžių salėje be teisėjo ir posėdžių sekretoriaus gali būti ne daugiau kaip 6 kiti posėdžio dalyviai), tam iš anksto numatant posėdyje dalyvaujančių asmenų skaičių ir šaukiant tik tuos, kurių dalyvavimas tame teismo posėdyje būtinas; c) nesant galimybės teismo posėdžius organizuoti nuotoliniu būdu arba laikantis Nutarimais nustatytų reikalavimų ne mažesnio nei 10 kv. m patalpos ploto užtikrinimui kiekvienam teismo lankytojui (posėdžio dalyviui), rekomenduojama atšaukti savivaldybėje paskelbto karantino laikotarpiu suplanuotus teismo posėdžius bylose, nagrinėjamosiose žodinio proceso tvarka, išskyrus įstatymuose nustatytus neatidėliotinus atvejus (pavyzdžiui, dėl klausimų, susijusių su suėmimu, vaiko paėmimu iš nesaugios aplinkos, ar panašaus sprendimo). Dėl teismų darbo kitose savivaldybėse rekomenduojama aktyviai naudotis teisės aktuose numatytomis

galimybėmis proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdyje užtikrinti nuotoliniu būdu (centralizuota teismų sistemos vaizdo konferencine įranga, vaizdo konferencijų programomis (pvz., Zoom) ir kt.); nesant galimybės užtikrinti proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdyje nuotoliniu būdu, iš anksto numatyti posėdyje dalyvausiančius asmenis ir šaukti tik tuos, kurių dalyvavimas tame teismo posėdyje būtinas. 2020 m. gruodžio 8 d. Teisėjų taryba, atsižvelgdama į pokyčius teisiniame reguliavime ir sudėtingėjančią epidemiologinę situaciją šalyje, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos suteiktus paaiškinimus dėl teismo posėdžių organizavimo, pateikė patikslintas rekomendacijas dėl teismų darbo organizavimo, palaikydama būtinumą užtikrinti teismų veiklos tęstinumą naudojantis nuotolinio komunikavimo priemonėmis ir būtinais atvejais organizuojant teismo darbą bei asmenų aptarnavimą saugiu fiziniu būdu: Teisėjų, teismo personalo darbas ir lankytojų aptarnavimas organizuojamas nuotoliniu būdu, išskyrus atvejus, kai atitinkamas funkcijas būtina atlikti darbo vietoje. Teismo lankytojų aptarnavimui užtikrinamas ne mažesnis nei 2 m atstumas nuo lankytojo arba teismo darbuotojo darbo vieta nuo lankytojo atskiriama pertvaromis. Teismo patalpose, bendro naudojimo patalpose ir darbo vietose (kabinetuose ar kt. patalpose), kuriose dirba daugiau nei po vieną darbuotoją, dėvimos nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės (veido kaukės, respiratoriai ar kitos priemonės). Užtikrinant saugumą ir individualiai įvertinus galimybes bei poreikį organizuoti teismo posėdį byloje, teismo procesas organizuojamas teikiant prioritetą šioms posėdžių formoms: 1) rašytiniu būdu; 2) žodiniu nuotoliniu būdu; 3) žodiniu mišriu (nuotoliniu ir fiziniu) būdu; 4) žodiniu fiziniu būdu. Nuotolinio teismo posėdžio metu visų ar dalies proceso dalyvių (įskaitant teisėjus (teisėjų kolegijos narius), teismo posėdžių sekretorius) buvimo vieta gali būti ne teismo posėdžio salėje, o posėdžiui pirmininkaujančio teisėjo darbo aplinkoje pagal galimybes atvaizduojami Lietuvos valstybės vėliavos ir herbo atributai. Teisėjai dėvi mantijas ir ženklus su Lietuvos valstybės herbu, advokatai ir prokurorai – mantijas. Proceso dalyviui ar jo atstovui prašant, sudaroma galimybė konfidencialiai pabendrauti jų pasirinktomis nuotolinio komunikavimo priemonėmis, jeigu atstovaujamas dėl to sutinka. Naudojantis teismams suteiktomis arba viešai prieinamomis vaizdo konferencijų programomis, negali būti dalinamasi skaitmeninėmis procesinių dokumentų laikmenomis. Proceso įstatymuose nustatytais atvejais ir tvarka posėdžio eiga turi būti fiksuojama: protokoluojama, daromas posėdžio garso (ar atskirais atvejais garso ir vaizdo) įrašas, jį prijungiant prie bylos medžiagos. Vaizdo konferencijų metu mobiliąja garso įrašymo priemone (diktofonu) arba naudojantis vaizdo konferencijų programomis (pvz. Zoom) padarytas garso įrašas nustatyta tvarka saugomas Lietuvos teismų informacinėje sistemoje. Vaizdo konferencijų metu padarytas garso

ir vaizdo įrašas saugomas Nacionalinės teismų administracijos valdomame centriniame vaizdo konferencijų įrenginyje arba laikmenoje, kuri pridedama prie bylos medžiagos. Fizinio teismo posėdžio metu visi posėdžio dalyviai privalo tinkamai dėvėti nosį ir burną dengiančias asmens apsaugos priemones (veido kaukes arba respiratorius), laikytis ne mažesnio nei 2 metrų atstumo nuo kitų asmenų, posėdžių salėje turi būti sudaryta galimybė rankų dezinfekcijai, per posėdį skelbiamų pertraukų metu ir po posėdžių patalpos turi būti išvėdinamos, po posėdžių liečiami paviršiai turi būti dezinfekuojami. Siekiant užtikrinti teismo proceso nepertraukiamumą, prireikus, turi būti bendradarbiaujama su kitais teismais dėl teismo posėdžiams organizuoti (nuotoliniu ar fiziniu būdu) reikalingų patalpų ar įrangos, taip pat pasitelkiamos bendradarbiavimo su kitomis institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis galimybės. Nesant galimybės teismo posėdžius organizuoti rašytiniu, žodiniu nuotoliniu, žodiniu mišriu (nuotoliniu ir fiziniu) ar žodiniu fiziniu būdu, suplanuoti žodiniai teismo posėdžiai atidedami ir planuojami pasibaigus karantino režimui, o švelnėjant karantino sąlygoms (karantinui dar nepasibaigus) persvarstoma galimybė grįžti prie bylos nagrinėjimo. Byloje dalyvaujantys asmenys nedelsiant informuojami apie teismo posėdžių datas ir laiko pakeitimus. Vykdam administravimo teismuose priežiūros funkcijas, turi būti atsižvelgiama į teismo veiklos, vykdam teisingumą, organizavimo pokyčius (apsunkinimus) ir atitinkamai formuojamas nustatytų procesinių terminų laikymosi vertinimas. Proceso viešumo principo įgyvendinimas užtikrinamas organizacinėmis priemonėmis, iš anksto prognozuojant ir reguliuojant asmenų, pageidaujančių stebėti/klausyti teismo posėdį/posėdžius, srautus, teismo posėdžio vaizdą ir/ar garsą retransliuojant į visuomenei atvirą kitą teismo pastate esančią patalpą. Užtikrinamas teisėjų, teismo darbuotojų darbo teismo patalpose atsekamumas, taip pat asmenų, dalyvavusių žodiniuose teismo posėdžiuose teismo patalpose, susipažinusių su bylos medžiaga teismo patalpose, stebėjusių teismo procesą teismo patalpose duomenų (vardas, pavardė, telefono numeris, apsilankymo teisme diena, trukmė) surinkimas, siekiant operatyvaus rizikų identifikavimo nustatčius koronavirusinės infekcijos (COVID-19) atvejus. Laikomasi kitų reikalavimų valstybės įstaigų darbo organizavimui, lankytojų aptarnavimui, asmens apsaugos priemonių naudojimui, saugios įstaigos aplinkos užtikrinimui bei lankytojų informavimui, pasirenkant efektyvias šių reikalavimų įgyvendinimo priemones. Taigi kaip matyti iš nurodytų rekomendacijų, įvedant ribojimus, susijusius su teise į teisminę gynybą suvaržymu, bet kokiu atveju yra siekiama palaikyti būtinumą užtikrinti teismų veiklos tęstinumą, naudojant tam tinkamas priemones, ypač naudojantis nuotolinio komunikavimo priemonėmis ir tik būtiniais atvejais organizuojant teismo darbą bei asmenų aptarnavimą saugiu fiziniu būdu. Svarbu būtų paminėti ir tai, kad tiek pirmojo, tiek antrojo karantino metu

teismai priima naujus ieškinius, kuriais yra pradamos naujos bylos, prašymus dėl laikinųjų apsaugos priemonių (turto arešto) taikymo ir kitus dokumentus jau pradėtose bylose. Visi dokumentai gali būti teikiami teismams saugiai elektroninio ryšio priemonėmis – per Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalą www.eteismas.lt.

Apibendrinat apie teisminės gynybos prieinamumą karantino laikotarpiu, darytina išvada, jog teisminė gynyba karantino metu iš esmės buvo prieinama. Rašytine forma nagrinėtinų bylų procesai vyko įprastai, tuo tarpu bylų, kurios pagal įstatymą gali būti nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka, nagrinėjimas pirmojo karantino metu buvo atšauktas iki karantino pabaigos, tačiau antrojo karantino metu žodinių procesų daugėjo, aktyviai naudojamas nuotolinis bylų nagrinėjimas. Tačiau bet kokių atveju teismai atidėdami bylas, kurių negali nagrinėti žodinio proceso tvarka, turi įvertinti asmens teisės į teisminę gynybą ir greito proceso bei karantino tikslo pusiausvyrą. Be to teismai, atsižvelgus ir į jų diskreciją pildyti procedūrinio pobūdžio teisinio reguliavimo spragas, sprendami dėl nuotolinio proceso (ar atskirų jo veiksmų) turi įvertinti tiek tokio proceso kaip visumos teisingumo užtikrinimo, tiek proceso dalyvių veiksmingo dalyvavimo toliame procese galimybes, o tai bet kokių atveju reikalauja sumanumo ir proceso šalių bendradarbiavimo su teismu.

2.5. Asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos ribojimai

Tai, kad šalyje dėl COVID-19 pandemijos buvo suvaržyta ne viena asmens konstitucinė teisė, kelia ne mažas diskusijas, tačiau ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos ribojimas bei su tuo susijęs ir juridinių asmenų teismo ribojimas sukėlė audringas reakcijas verslo subjektų, kurių veikla buvo uždrausta ar itin apribota Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbus ekstremaliąją padėtį pagal CSĮ ir ŽŪLPKĮ bei Vyriausybės nutarimais Nr. 207 ir Nr. 1226 paskelbus du karantino laikotarpius ir įtvirtinus konkrečius ribojimus ūkinę veiklą vykdančioms subjektams. Didžiausias dėmesys nukrypo į šių teisių ribojimo teisėtumo vertinimą, siekiant išsiaiškinti, ar Vyriausybė turėjo teisę nustatyti tokias ūkinės veiklos sąlygas ir, ar ribojimų įtvirtinimas poįstatyminiuose teisės aktuose buvo teisiškai pagrįstas, jei taip, tai ar proporcingas.

Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą. Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Šios normos turinys oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje

atskleidžiamas kaip, be kita ko, teisė laisvai pasirinkti verslą, laisvai sudaryti sutartis, laisvai pasirinkti užsiėmimą ir gyvenamąją vietą, sąžiningos konkurencijos laisvę, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumą ir kt. Asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva reiškia ir galimybes nekliudomai pertvarkyti jo ūkio subjektus, keisti jų veiklos pobūdį, steigti naujus ūkio subjektus ar likviduoti esančius. Ji yra neatsiejama nuo galimybės asmeniui, norinčiam užsiimti ūkine veikla arba, priešingai, ja nebeužsiimti, be dirbtinių kliūčių patekti į rinką ir iš jos pasitraukti (Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutarimas). Asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva – tai teisinių galimybių visuma, sudaranti prielaidas asmeniui savarankiškai priimti jo ūkinei veiklai reikalingus sprendimus (Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas). Be to ūkinės veiklos laisvė yra glaudžiai susijusi ir su kita konstitucine vertybe – asmens teise į nuosavybės neliečiamumą (Konstitucijos 23 straipsnyje). Privataus juridinio asmens teisnumas (bendrasis teisnumas) reiškia, kad tokiam subjektui leidžiama prisiimti bet kokias civilines teises ir pareigas, juridinio asmens sudaryti sandoriai ir prisiimti įsipareigojimai yra laikomi teisėtais ir galiojančiais, išskyrus įstatymų nurodytus atvejus (CK 2.74 straipsnis).

Valstybė per valdžios institucijas gali riboti ūkinės veiklos laisvės ir teisnumo apsaugą tik esant išimtinėms aplinkybėms ir teisėtam pagrindui. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, asmuo ja naudojasi laikydamasis tam tikrų privalomų reikalavimų, apribojimų; nustatomais apribojimais neleistina paneigti tokias esmines ūkinės veiklos laisvės nuostatas kaip ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumas, sąžininga konkurencija. Pagal Konstituciją valstybė negali neribotai kištis į asmens ūkinę veiklą, reguliuodama ūkinę veiklą ji turi laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinti ir privataus asmens (ūkinės veiklos subjekto), ir visuomenės interesus, siekti ne atskirų asmenų, o bendros tautos gerovės, kuri neturi būti priešinama paties ūkio subjekto, kurio veikla reguliuojama, taip pat asmenų, įsteigusių, valdančių tą ūkio subjektą arba kitaip su juo susijusių, gerovei, jų teisėms ir teisėtiems interesams. Ūkinės veiklos tarnavimu tautos gerovei negalima grįsti ar pateisinti tokio jos reguliavimo, kuriuo tam tikro ūkio subjekto teisės ir teisėti interesai būtų ribojami daugiau, nei būtina viešajam interesui užtikrinti, ūkio subjektams būtų sudarytos nepalankios, nevienodos ūkininkavimo sąlygos, būtų varžoma jų iniciatyva, nesudaroma galimybių jai reikštis (Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutarimas).

Draudimai yra vienas iš ūkinės veiklos reguliavimo būdų. Ribojimai ir draudimai turi būti įtvirtinti įstatymu, pagrįsti, adekvatūs siekiamam tikslui, nediskriminaciniai, aiškiai

suformuluoti (Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas). Jie taip pat turi būti būtini demokratinėje visuomenėje, siekiant visuomeniškai reikšmingo tikslo, jais neturi būti paneigiama asmens teisių ir laisvių prigimtis bei esmė, turi būti laikomasi konstitucinio proporcingumo principo (Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Vyriausybei vykdamas Konstitucijos jai priskirtas funkcijas, jos įgaliojimai gali priklausyti nuo šalies ekonominės ir socialinės būklės, sprendžiamų problemų ir daugelio kitų aplinkybių, kurioms pasikeitus gali keistis ir Vyriausybės įgaliojimų turinys bei apimtis; Konstitucijoje įtvirtinti tik svarbiausi Vyriausybės įgaliojimai (1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas). Visa tai, ką Vyriausybė daro įgyvendindama Konstitucijoje ir įstatymuose jai nustatytą kompetenciją, yra valstybės valdymo reikalų sprendimas (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas). Pagal Konstituciją Vyriausybė, kaip vykdomosios valdžios institucija, turi plačią diskreciją formuoti ir vykdyti valstybės ekonominę politiką ir atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą (Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas).

Suprantama, kad valstybė atsižvelgdama į COVID-19 pandemijos plitimo mastą ir sukeltas neigiamas pasekmes žmonių sveikatai, siekdama užkirsti kelią šio viruso plitimui, privalėjo imtis priemonių situacijai suvaldyti, nes rūpinimasis žmonių sveikata – tai valstybės funkcija, viešasis interesas. Žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių, žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, todėl toks ūkinės veiklos ribojimas, kuriuo siekiama apsaugoti žmonių sveikatą, vertintinas kaip skirtas bendrai tautos gerovei užtikrinti ir, jeigu paisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, savaime nėra laikytinas pažeidžiančiu Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas).

Tačiau lyginant Vyriausybės nutarimais Nr. 207 ir Nr. 1226 įtvirtintus draudimus ūkio subjektams, kyla klausimas ar tam tikro ūkio subjekto teisės ir teisėti interesai nebuvo ribojami daugiau, nei būtina pasirinktam ginti viešajam gėriui ir adekvatūs siekiamam tikslui, ar ūkio subjektams sudarytos nevienodos ūkininkavimo sąlygos, nevaržė jų iniciatyvos, savarankiškumo priimančias sprendimus, ar nebuvo galimai pažeistas proporcingumo principas, kai, saugant vieną konstitucinę vertybę (žmogaus ir visuomenės sveikatą), nepagrįsta apimtimi suvaržoma ar paneigiama kita lygiavertė konstitucinė vertybė (asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva).

Kaip matyti pirmojo karantino metu, Vyriausybės nutarimo Nr. 207 punktu 3.2. Dėl viešojo ir privataus sektoriaus veiklos uždrausta: 3.2.1. Valstybės ir savivaldybių institucijose, įstaigose, valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse darbas organizuojamas ir klientai

aptarnaujami nuotoliniu būdu, išskyrus atvejus, kai būtina atitinkamas funkcijas atlikti darbo vietoje. Privaloma užtikrinti būtinųjų neatidėliotinių funkcijų atlikimą. Privačiajam sektoriui rekomenduojama dirbti tokia pat darbo organizavimo forma kaip ir viešajame sektoriuje; 3.2.2. Draudžiamas kultūros, laisvalaikio, pramogų, sporto įstaigų lankymas ir fizinis lankytojų aptarnavimas; 3.2.3. Draudžiami visi atvirose ir uždaroje erdvėje organizuojami renginiai bei susibūrimai; 3.2.4. Draudžiama sveikatinimo paslaugų centrų, sanatorijų, poilsio centrų veikla, išskyrus individualias reabilitacijos paslaugas, kurios susijusios su gydymu; 3.2.5. Viešbučių ir kitos patalpos naudojamos asmenims izoliuoti atskiru savivaldybių ir apgyvendinimo paslaugų teikėjų susitarimu arba savivaldybės administracijos direktoriaus reikalavimu; 3.2.6. Draudžiama viešojo maitinimo įstaigų, restoranų, kavinių, barų, naktinių klubų ir kitų pasilinksminimo vietų veikla, išskyrus, kai maistą galima išsinešti arba kitais būdais jį pristatyti gyventojams; 3.2.7. Draudžiama parduotuvių, prekybos ir (arba) pramogų centrų, išskyrus maisto, veterinarijos, vaistinių ir optikos prekių pardavimą, veikla, taip pat turgaviečių, išskyrus maisto, veikla. Šis draudimas netaikomas internetinei prekybai ir kai prekės pristatomos gyventojams; 3.2.8. Draudžiama teikti grožio paslaugas; 3.2.9. Draudžiama lošimo namų (kazino) ir lošimo automatų salonų veikla.

Daugiausia diskusijų sukėlė 3.2.7. papunktis, kuriuo draudžiama parduotuvių, prekybos ir (arba) pramogų centrų, išskyrus maisto, veterinarijos, vaistinių ir optikos prekių pardavimą, veikla, taip pat turgaviečių, išskyrus maisto, veikla. Suprantama, kad maisto, veterinarijos, vaistinių ir optikos prekių pardavimas yra susiję su gyvybiškai svarbių funkcijų palaikymu, tačiau labiausia verslo subjektus supriešino, kai Vyriausybė leido maisto prekių parduotuvėms prekiauti ne maisto prekėmis, kai tuo tarpu alogiškomis prekėmis prekiaujantys verslininkai privalėjo savo veiklą uždaryti, jei savo verslo neperkėlė į internetinę prekybą. Be to Vyriausybės nutarimo Nr. 207 (suvestinė redakcija nuo 2020-04-01 iki 2020-04-07) 3.2.7. papunktyje jau nurodyta, kad nedraudžiama teikti finansines paslaugas, kai jos teikiamos maisto prekių parduotuvėse, prekybos ir (arba) pramogų centruose, papildant, kad šiame papunktyje nurodytose prekybos ir paslaugų vietose, kuriose veikla nedraudžiama, privaloma tiek darbuotojams, tiek klientams užtikrinti saugias sanitarines, higienos sąlygas bei aprūpinimą būtinomis apsaugos priemonėmis, atsižvelgiant į valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo nustatytus reikalavimus. Profesorius E. Šileikis atkreipia dėmesį, kad pavyzdžiui, iš esmės nebuvo nustatyti ribojimai bankams, leidžiant visapusiškai aptarnauti asmenis, ar maisto prekių parduotuvėms, nors viešojo maitinimo įstaigoms buvo taikomi itin griežti veiklos ribojimai (Koronavirusas ir Konstitucija: karantinas ar..., 2020). Be

to, galima geriau matyti, kaip dėl žmonių sveikatos ir visuomenės rimties prioriteto gali būti laikinai ribojamos konstitucinės asmens teisės ir laisvės. Jų ribojimą atspindi tos priverstinai uždarytos ir „prastovą“ pagal Darbo kodeksą ar *force majeure* pagal Civilinį kodeksą išgyvenančios kavinės, restoranai ar statybinių medžiagų parduotuvės, kurios nesiūlo gėrimų ar valgių išsinešti ir neužsiima internetine prekių prekyba. Nors nėra įmonių ir kitų verslo subjektų diskriminacijos tuo maisto prekių parduotuvių privilegijos aspektu, kad žmogus (vartotojas) be gražios šukuosenos kirpykloje ar atpalaiduojančio masažo spa gali fiziškai išgyventi (tebūnie kultūriškai degraduodamas), tačiau be perkamų maisto produktų – negali, tačiau kirba klausimas, kodėl žmogui draudžiama užtikrinti fizinį gyvavimą picerijoje ar kitoje maitinimo įstaigoje perkant ir išsyk čia pat valgant picą, sumuštinį, žlėgtainį ar premjero argumentacijoje dėl valstybės įmonės apmokėtų ministro valgių paminėtą kotletą. Juk saugus atstumas tarp pirkėjo (vartotojo) ir prekybos centro maisto prekių skyriaus kasininkės gali būti gerokai mažesnis nei atstumas tarp kavinės (restorano) lankytojo ir aptarnaujančios barmenės. Tokie valdžios sprendimai, kai trūksta dialogo su visuomene dėl sprendimų pagrįstumo, kelia nepasitikėjimą valstybe.

Be to, būtina paminėti ir karantino atlaisvinimo priemonių netolygumą ūkinę veiklą vykdančių subjektų atžvilgiu, o būtent Vyriausybės nutarimo Nr. 207 (suvestinė redakcija nuo 2020-04-15 iki 2020-04-22) 3.2.7.5. papunktyje nurodyta, kad draudimas netaikomas parduotuvėms (įskaitant parduotuves prekybos ir (arba) pramogų centruose), į kurių patalpas patekti įrengtas atskiras tiesioginis įėjimas iš lauko ir kurių patalpose ribojamas pirkėjų ir kitų lankytojų srautas – užtikrinamas ne mažesnis kaip 10 kv. m vienam pirkėjui tenkantis prekybos plotas arba vienu metu aptarnaujamas ne daugiau kaip vienas pirkėjas. Taigi draudimo panaikinimas siejamas su atskiru įėjimu ir ne mažesniu kaip 10 kv. m vienam pirkėjui tenkančio prekybos ploto arba vienu metu aptarnaujamu ne daugiau kaip vienu pirkėju. Ar šiuo atveju tiesioginis įėjimas iš lauko nėra perteklinė priemonė, kai papildomai yra nustatomi kiti kriterijai, ir tokiu atveju ūkio subjektai nėra diskriminuojami vien dėl to, kad jų prekybinės patalpos neturi tiesioginio išėjimo į lauką, ir ar jis yra būtinas, kai gali būti reguliuojami srautai. Toliau Vyriausybės nutarimo Nr. 207 (suvestinė redakcija nuo 2020-04-27 iki 2020-04-29) 3.2.8. papunktyje nurodyta, kad draudžiama teikti grožio paslaugas, tačiau šis draudimas netaikomas plaukų priežiūros ir nagų priežiūros paslaugoms, jeigu paslaugų teikimo vietose ribojamas paslaugų gavėjų ir kitų lankytojų srautas – užtikrinamas ne mažesnis kaip 10 kv. m paslaugos teikimo vietos patalpų plotas, tenkantis vienam paslaugos gavėjui arba kitam lankytojui, arba vienu metu paslaugos teikiamos ne daugiau kaip vienam paslaugos

gavėjui, tačiau draudimas išlieka tatuiruočių meistrams. Niekuo nepagrįsti mano vertinimu ir pramogų verslo ribojimai, kadangi jiems leista pradėti veikti tik nuo birželio 1 d.

Taigi Vyriausybės taikytus draudimus verslui, pagrįstai galima vertinti kaip diskriminacinius atskirų ūkio šakų subjektų atžvilgiu, nes jiems buvo sudarytos nepalankios, nevienodos ūkininkavimo sąlygos, motyvuojant viešu interesu. Tokiu būdu valstybė mano vertinimu sudarė išskirtines sąlygas vieniems ūkio subjektams veikti išskirtinėmis sąlygomis rinkoje, o kitiems sudarė dirbtines kliūtis veikti rinkoje. Ir jeigu valstybė dėl objektyvių priežasčių ir negalėjo numatyti proporcingų ribojimų, ji bet koku atveju turėjo nustatyti adekvatų pritaikytiems ribojimams kompensavimo mechanizmą, tačiau mūsų šalyje to padaryta nebuvo. Taip valstybė, sudarė kompensavimo mechanizmą nuo draudimų nukentėjusiems ūkio subjektams, ėmėsi kompensuoti darbuotojams jų negautą darbo užmokestį ir darbdaviams sudaryti sąlygas išlaikyti darbo vietas, savarankiškai dirbantiems asmenims numatė mėnesio išmoką, tačiau tokios kompensacinės priemonės tik minimalios, ūkio subjektų patirti nuostoliai ir negautos pajamos kelis kartus viršija valstybės jiems suteiktą paramą. Ir čia valstybė turės prisiimti atsakomybę už neproporcingais ribojimais ūkio subjektams padarytus nuostolius bei atlyginti negautas pajamas.

Antrojo karantino metu taikomi draudimai iš esmės yra švelnesni, mažiau ribojantys, nuo lapkričio 7 d. įsigaliojusiu karantinu Vyriausybė nusprendė taikyti švelnesnes priemones, skirtas ūkinės veiklos laisvės ribojimui, nutarusi juridinių asmenų teisnumą riboti siauresne apimtimi, numatyta nemažai išimčių, kurios sušvelnina draudžiamų vykdyti ūkinių veiklų apimtį, pavyzdžiui nutarimo 2.2.7. punkte numatyta, kad draudžiama viešojo maitinimo įstaigų, restoranų, kavinių, barų veikla, išskyrus atvejus, kai užtikrinamos asmenų srautų valdymo, saugaus atstumo laikymosi, būtinos visuomenės sveikatos saugos, higienos, asmenų aprūpinimo būtinosiomis asmeninėmis apsaugos priemonėmis sąlygos ir kai maistas tiekiamas išsinešti arba pristatomas fiziniams ir juridiniams asmenims kitais būdais; viešojo maitinimo paslaugos teikiamos įmonių, įstaigų ar organizacijų, kuriose vykdomas pamaininis darbas, darbuotojams šių įmonių, įstaigų ar organizacijų teritorijose ir (ar) patalpose; viešojo maitinimo paslaugos teikiamos ugdymo, socialinių paslaugų, asmens sveikatos priežiūros, krašto apsaugos, pataisos ar kitose įstaigose, kuriose būtina užtikrinti maitinimą pagal įstaigos veiklos specifiką (2.2.7.1–2.2.7.3 punktai).

Tačiau iš esmės išliko diskriminaciniai toms pačioms ūkio subjektų grupėms kaip ir pirmojo karantino metu. Paprastas bet gana gerai iliustruojantis šią situaciją pavyzdys, kai grožio salonų veikla uždrausta, tačiau sėkmingai veikia plastinės chirurgijos klinikos. Keliant

vienodus saugumo reikalavimus vienodos ūkio šakos verslo subjektams, ir taikant kontrolės mechanizmus, mano vertinimu būtų pasiekti tie patys viruso valdymo rezultatai, ir nebūtų supriešinti verslo ūkio subjektai, kurie kaip minėta šiame darbe atsidūrė nevienodose rinkos sąlygose. Draudžiami visi atvirose ir uždaroje erdvėse viešose vietose organizuojami komerciniai ir nekomerciniai kultūros, pramogų, sporto renginiai, šventės, mugės, festivaliai ar kiti tam tikrą laiką trunkantys organizuoti žmonių susibūrimai viešojoje vietoje iš anksto nustatytu laiku, išskyrus: aukšto meistriško sporto varžybas, kai jos vyksta be žiūrovų; laidotuves, kai jose dalyvauja ne daugiau nei 10 asmenų, išskyrus šeimos ir (ar) namų ūkio narius ir ritualines paslaugas teikiančius asmenis, taigi kuo pagrįsta išimtis aukšto meistriško sporto varžyboms, arba kuo pagrįstas 10 asmenų skaičius laidotuvėse, ir kodėl toks skaičius negalėtų būtų taikomas pavyzdžiui vestuvėms. Nuo 2021 m. kovo 15 d. iki 2021 m. kovo 31 d. gali būti lankomi uždaroje erdvėse esantys muziejai, galerijos ir kitos ekspozicinės erdvės (pvz. zoologijos parkai) užtikrinant lankytojų srauto ribojimą, – didžiausias vienu metu leidžiamas lankytojų skaičius apskaičiuojamas pagal viešai lankomą plotą, kad vienam lankytojui tektų ne mažiau kaip 20 m² ploto, tačiau pavyzdžiui spektakliams tai netaikoma.

Be to, kad taikomi ribojimai turi būti ne tik proporcingi, valdžios institucijų priimami sprendimai turi būti pagrįsti teisės normomis. Civilinio kodekso 1.2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad civilines teises gali apriboti tik įstatymai ar įstatymų pagrindu – teismas, jeigu toks apribojimas būtinas viešajai tvarkai, geros moralės principams, žmonių sveikatai ir gyvybei, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams apginti. Civilinio kodekso 2.76 straipsnyje įtvirtinta norma draudžia teisės aktuose diskriminacijos tikslais nustatyti skirtingas teises, pareigas ar privilegijas pavieniams juridiniams asmenims ar jų grupėms. Taigi, dar vienas reikalavimas iškilus poreikiui riboti teismumą yra tas, kad įstatymais galima nustatyti tik visų atitinkamos grupės juridinių asmenų ribojimo pagrindus ir tvarką, kad būtų galima išvengti pozityvios ar negatyvios diskriminacijos atvejų. Siekiant nustatyti, ar ūkinės veiklos ir kartu ūkio subjektų teismo ribojimas pirmojo ir antrojo karantino laikotarpiams atitiko teisėtumo principo reikalavimus, būtina išsiaiškinti, ar šie ribojimai ir veiklos draudimai buvo priimti įstatymų pagrindu. Kaip matyti iš 2020 m. kovo 14 d. Vyriausybės nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ preambulės, pirmoje ir šeštoje dalyse nurodyta, kad Vyriausybė, skelbdama trečią (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygį bei karantino režimą nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 16 d., vadovavosi ŽŪLPKĮ 21 straipsnio 3 dalies 1 punktu bei CSĮ 21 straipsnio 2 dalies 1

punktu. Tokio paties pavadinimo 2020 m. lapkričio 4 d. Vyriausybės nutarimo Nr. 1226 preambulėje nurodyta, kad Vyriausybė nutaria paskelbti visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje karantiną vadovaudamasi ŽŪLPKĮ 21 straipsnio 11 dalimi ir 3 dalies 1 punktu – šis straipsnis buvo pakeistas 2020 m. kovo 31 d. priimtu ŽŪLPKĮ Nr. I-1553 2, 8, 9, 18, 21 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XIII-2831. Taigi ribojimai buvo taikomi iš esmės dviejuose įstatymuose įtvirtintų teisės normų pagrindu. Pirmasis įstatymas, kuriame įtvirtinta galimybė riboti ūkinę veiklą vykdančių subjektų teisingumą, yra CSĮ, kurio paskirtis - nustatyti civilinės saugos sistemos organizavimo ir veikimo teisinius ir organizacinius pagrindus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų kompetenciją, kitų įstaigų, ūkio subjektų, gyventojų teises ir pareigas civilinės saugos srityje. CSĮ 5 straipsnio 5 punkte nurodyta, kad vienas iš civilinės saugos uždavinių yra susidarius įvykiams, ekstremaliesiems įvykiams ir ekstremaliosioms situacijoms organizuoti ir vykdyti priemones, kuriomis siekiama atkurti valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitoms įstaigoms, ūkio subjektams ir gyventojams būtinausias gyvenimo (veiklos) sąlygas. Įstatyme įtvirtinta, kad nustatomi trys civilinės saugos sistemos parengties lygiai, o trečiasis (visiškos parengties, toks ir buvo paskelbtas vertinamoje situacijoje) lygis skelbiamas, kai civilinės saugos sistemos subjektai privalo būti pasirengę vykdyti užduotis ir funkcijas ekstremaliųjų situacijų metu, gali būti pasitelkiami žmogiškieji ir materialiniai ištekliai, sušaukiamos ekstremaliųjų situacijų komisijos ir operacijų centrų nariai, parengiamos būtinos paimti iš valstybės rezervo civilinės saugos priemonių atsargos (20 straipsnis). Trečiąjį civilinės saugos sistemos parengties lygį skelbia ir atšaukia Vyriausybė tada, kai, be kita ko, gresia ar susidarė valstybės lygio ekstremalioji situacija. CSĮ 8 straipsnyje įtvirtinta, kad vykdant gelbėjimo, paieškos ir neatidėliotinus darbus, likviduojant įvykį, ekstremaliąjį įvykį, ekstremaliąją situaciją ir šalinant jų padarinius šio ir kitų įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti laikinai apribotos asmens judėjimo laisvė, nuosavybės ir būsto neliečiamumo teisės. Taigi Vyriausybės nutarimo Nr. 207 priėmimo metu CSĮ nesuteikė diskrecijos Vyriausybei riboti ūkinės veiklos laisvės, nors nutarime kaip tik šio įstatymo norma grindžiamas ribojimų teisėtumas, kas leidžia daryti išvadą, kad Vyriausybės nutarimo Nr. 207 priėmimo metu įstatymu nebuvo leidžiama riboti ūkinės veiklos – juridinių asmenų teisingumo ar Konstitucijos saugomos ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos pagal CSĮ nuostatas. Taigi CK 1.2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta norma, kad civilines teises gali apriboti tik įstatymai ar įstatymų pagrindu – teismas, jeigu toks apribojimas būtinas viešajai tvarkai, geros moralės principams, žmonių sveikatai ir gyvybei, reikalauja, kad toks ribojimas aiškiai ir nedviprasmiškai būtų įtvirtintas įstatyme, o ne nurodant, kad tai priemonė užkrečiamųjų ligų kontrolei, ar kad toks ribojimas patenka į asmens judėjimo

laisvės, nuosavybės ir būsto neliečiamumo teisės ribojimų sritį. Kitas įstatymas, kuriuo buvo remtasi, tai yra ŽŪLPKĮ. Šio įstatymo 21 straipsnyje įtvirtinta, kad karantino tikslas – nustatyti specialią asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, kelionių tvarką, ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas, produktų gamybos, jų realizavimo, geriamojo vandens tiekimo bei paslaugų teikimo tvarką ir tuo riboti užkrečiamųjų ligų plitimą (1 dalis), teritorijų karantiną skelbia ir atšaukia, jo dydį, ribas, trukmę ir režimą tvirtina visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ar keliose savivaldybėse – Vyriausybė sveikatos apsaugos ministro teikimu (2 dalies 1 punktas), teritorijų karantino skelbimo ir tokio skelbimo atšaukimo tvarką nustato Vyriausybė (4 dalis). Taigi nėra teisinio pagrindo teigti, jog karantino, kaip režimo, tikslo, be kita ko, nustatyti ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas bei produktų gamybos, jų realizavimo tvarką įvardijimas, taip pat nuostata, kuria įtvirtinama, kad karantiną skelbia ir atšaukia, jo dydį, ribas, trukmę ir režimą tvirtina Vyriausybė, aiškiai ir nedviprasmiškai įstatymu nustatė, kad galima riboti ūkinės veiklos laisvę, ūkinės veiklos subjektų teisumą, o Vyriausybei tiesiogiai ir vienprasmiškai suteikta diskrecijos teisė tą daryti. Manytina, kad minimos normos įtvirtino galimybę Vyriausybei nustatyti tvarką ir sąlygas, tačiau jeigu tam bus reikalinga įvesti ūkinės veiklos laisvės ribojimus ir draudimus ar riboti ūkinę veiklą vykdančių subjektų teisumą, tą atlikti privalu nepažeidžiant teisėtumo principo. Tolesni įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmai patvirtina tokią išvadą (Vasarienė, 2020, p. 84). Kaip matyti įstatymo leidėjas 2020 m. kovo 31 d. priėmė Nr. I-1553 2, 8, 9, 18, 21 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymą, kuriuo 21 straipsnį papildė 11 dalimi, kurioje detalizuoti asmens judėjimo laisvės ir ūkinės veiklos laisvės ribojimai. Vertinant, ar minėtomis įstatymų nuostatomis ir Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ įtvirtintais draudimais nebuvo paneigta asmens ūkinės veiklos laisvės prigimtis ir esmė, ar buvo laikytasi proporcingumo ir lygiateisiškumo principų, kurie leistų daryti pagrįstas prielaidas dėl neteisėtų veiksmų, kaip vienos iš būtinų civilinės atsakomybės sąlygų, egzistavimo, galutines išvadas galės pateikti tik teismas, nagrinėjantis ieškinį valstybei dėl žalos padarymo. Svarbu pastebėti, kad šio darbo rašymo metu yra išnagrinėta viena administracinė byla Vilniaus apygardos administracinio teismo pagal pareiškėjos uždarnosios akcinės bendrovės „Aukštaitijos implantologijos klinika“ skundą atsakovei Lietuvos valstybei, atstovaujamai Lietuvos Respublikos Vyriausybės, atstovaujamos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos, dėl žalos atlyginimo. Tokia informacija buvo aptariama viešoje erdvėje, pats teismo sprendimas dar nėra įsiteisėjęs, nes apskūstas. Teismo nuomone, Vyriausybė, šalyje paskelbdama ekstremalią situaciją, savo įgaliojimų neviršijo, todėl Vyriausybės sprendimas neprieštaravo Konstitucijai. Pareiškėja skunde teigė, kad

Vyriausybei 2020 m. kovo 14 d. paskelbus karantiną, buvo įvesta daug ribojimų ir draudimų, dėl kurių dalis verslo patyrė finansinių nuostolių. Anot pareiškėjos, Vyriausybė neturėjo įgaliojimų nustatyti ūkinės veiklos ribojimų, nustatyti apribojimai buvo neproporcingi. Pareiškėja iš valstybės prašė priteisti beveik apie 34 tūkst. eurų patirtos žalos (negautų pajamų). „Aukštaitijos implantologijos klinika“ taip pat prašė stabdyti šios administracinės bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą, ar Vyriausybės priimtas nutarimas dėl karantino įvedimo ir kai kurie įstatymai neprieštarauja Konstitucijos nuostatomis. Teismas konstatavo, kad ŽŪLPKĮ buvo numatyti įgaliojimai Vyriausybei dėl karantino įvedimo nustatyti specialią asmenų darbo, gyvenimo, ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas, tarp jų – ir ūkinės veiklos apribojimus. Be to, CSĮ numatyta, kad likviduojant ekstremaliąją situaciją ir šalinant jos padarinius gali būti laikinai apribota asmens judėjimo laisvė, nuosavybės teisės. Taigi, savo įgaliojimų Vyriausybė neviršijo. Teismo įsitikinimu, Vyriausybė taikė proporcingas priemones – šiuo atveju visuomenė susidūrė su precedento neturinčiu ligos, keliančios mirtiną pavojų, plitimu ir dėl to susidariusia ekstremalia situacija. Todėl Vyriausybė turėjo imtis žinomų priemonių ligos plitimui sustabdyti. Buvo nuspręsta taikyti tuo metu žinomas ir pasauliniu mastu taikomas priemones – izoliaciją ir kontaktų ribojimą (ypač uždaroje patalpose). Pareiškėjai taikytas beveik 2 mėnesių veiklos sustabdymas, įvertinus ir kartu taikytas paramos priemones, teismo vertinimu, atitiko proporcingumo kriterijų. Todėl, teismo nuomone, nesant neteisėtų Vyriausybės veiksmų, žala pareiškėjai nepriteisiama (Teismas atmetė skundą dėl žalos..., 2021). Taigi kaip minėta sprendimas dar neįsiteisėjęs, todėl teismų praktikos šiuo aktualiu klausimu dar teks palaukti, tačiau tai, kad draudimai ir jų atlaisvinimo sąlygos supriešino verslo subjektus dėl jiems taikomų nevienodų draudimų, taip iškreipiant konstitucinės vertybės - ūkinės veiklos laisvės turinį, akivaizdu.

3. LYGINAMIEJI LIETUVOS IR ES ŠALIŲ PANDEMIJOS REGULIAVIMO PAGRINDAI

2020-ieji buvo beprecedenčių iššūkių valstybėms narėms, Europos Sąjungai ir visam pasauliui metai. COVID-19 pandemija yra sveikatos krizė, daranti beprecedentį žalingą poveikį mūsų visuomenėms ir ekonomikoms. Ji ir toliau išlieka tarptautiniu mastu susirūpinimą keliančia ekstremaliąja visuomenės sveikatos situacija, kurią Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) paskelbė 2020 m. sausio 30 d. (Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir..., 2020). Daugelis valstybių taikė gana griežtus karantino režimus ir su juo susijusiu fizinių ir juridinių asmenų veiklos ribojimus. Griežtas karantino režimas buvo taikomas šalyse, kurias koronaviruso pandemija paveikė ypač smarkiai: Ispanijoje, Italijoje, Prancūzijoje. Vidutinio griežtumo karantino mechanizmai buvo taikomi Austrijoje, Estijoje, Latvijoje. Pasitaikė ir kombinuoto režimo karantino režimo atvejų, kai bendras, šalies mastu paskelbtas karantino režimas, buvo švelnus, tačiau, atskiroms teritorijoms buvo taikytos griežtos sąlygos: Vokietijos Bavarijos žemėje, Austrijos Tirolio federalinėje žemėje, Estijai priklausančiose Saremos ir Muhu salose (Su COVID-19 susijusių ekonominės veiklos..., 2020, p. 48). Valstybių pasirinktos išskirtinės ir precedento neturinčios ribojimo priemonės buvo būtinos viruso plitimo suvaldymui, tačiau jos turi didelį socialinį ir ekonominį poveikį. Svarbu atkreipti dėmesį, kad valstybės pasiekė skirtingų rezultatų koronaviruso suvaldymui dėl skirtingų vyriausybių reakcijų į grėsmę laiko iki vidinės politinės, socialinės ir ekonominės situacijos šalyse tiesioginio ir netiesioginio poveikio valstybių kovos su viruso plitimu strategijoms (Bendros Europos COVID-19 plitimo valdymo..., 2020). Lyginant Lietuvos ir kitų ES šalių narių atsaką į COVID-19 sukeltą pandemiją, tyrėjai pastebėjo, kad pandemijos pradžioje Lietuva bendrame ES šalių kontekste išsiskyrė ankstyva ir griežta reakcija (Lietuvos ir kitų ES šalių..., 2020).

3.1. Švedijos pandemijos reguliavimo pagrindai

Vienintelė Švedija išsiskyrė iš kitų pasaulio valstybių, kadangi taikė labai švelnias, tik rekomendacinio pobūdžio koronaviruso plitimo suvaldymo priemones (Su COVID-19 susijusių ekonominės veiklos..., 2020, p. 48). Svarbu atkreipti dėmesį, kad visgi griežtos priemonės, tokios kaip judėjimo apribojimai, komendanto valandos ar kitaip ribojamos galimybės palikti namus, kurios buvo plačiu mastu pritaikytos nė vienoje Europos Sąjungos šalyje, Švedijoje yra negalimos, kadangi jas draudžia šalies konstitucija. Šalies konstitucija taip pat draudžia įstatymų leidžiamajai

valdžiai, tiek vietiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu, daryti įtaką vykdomajai valdžiai ir suteikia plačią diskreciją ekspertinėms viešosioms agentūroms. Koronaviruso atveju Švedijoje pirmenybė inicijuoti veiksmus teko visuomenės sveikatos agentūros epidemiologijos departamentui, būtent dėl to, priešingai nei Lietuvoje, politikai Švedijoje negali ignoruoti mokslininkų ir ekspertų rekomendacijų (Europos Sąjungos valstybių narių kovos..., 2020, p. 17). Visuomenės sveikatos agentūros teigimu, Švedijos strategija pirmiausia siekiama apsaugoti vyresnio amžiaus ir kitus pandemijos rizikos grupėje esančius piliečius, taip sulėtinant viruso plitimą pažeidžiamiausiose grupėse ir užkertant kelią per dideliame sveikatos priežiūros sistemos apkrovimui. Visuomenės sveikatos agentūra yra įstatymais įpareigota savo sprendimus ir rekomendacijas grįsti moksliniais argumentais. Agentūros patarėjas prof. Johanas Giesecke'is teigė, jog skirtingai, nei, pavyzdžiui, rankų higiena, tokios visuotinai taikomos priemonės, kaip socialinis atsiribojimas, valstybių sienų ir ugdymo įstaigų uždarymas, nėra moksliskai pagrįstos. Todėl ir daugelis valdžios patvirtintų pandemijos suvaldymo priemonių Švedijoje yra rekomendacinio, o ne privalomojo pobūdžio, ir dėl to Švedija yra išimtis net tik ES, bet ir pasaulyje (Europos Sąjungos valstybių narių kovos..., 2020, p. 17). Kadangi Švedijos konstitucijoje yra draudžiama taikos metu įvesti griežtus ribojimus ir nepaprastąją padėtį, Švedijos Vyriausybė visų pirma turi pasikliauti informacija ir rekomendacijomis, kad paveiktų visuomenės elgesį, o tai yra glaudžiai susiję su pasitikėjimo visuomene laipsniu (Sweden's constitution decides its exceptional..., 2020). Švedijos visuomenė pasitiki viešosiomis institucijomis, Vyriausybės veiksmingumu ir sąžiningumu, išrinktų politikų atskaitomybe, demokratiniu procesu ir teisine valstybe. Toks valdymo modelis, leidžia teigti, jog bet kuriai šaliai pasirenkant koronaviruso suvaldymui skirtas priemones yra svarbus politinis, kultūrinis ir socialinis aspektas, nes būtent šie aspektai prisideda prie valstybių pasirinktų ribojimų priemonių.

Pasirinkta Švedijos negriežta valdymo strategija skirtinga ne tik nuo Lietuvos, tačiau ir nuo kitų Europos šalių. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Švedijos konstitucija skiriasi nuo kaimyninių šalių, kurioje įtvirtinta, jog nepaprastosios padėties įvedimas galimas tik karo metu. Tai reiškia, Švedijos valdžia negalėjo paskelbti pavasarį griežto karantino ir apriboti žmonių judėjimo, kaip darė kitų valstybių politikai, pvz. Lietuvos Vyriausybė. Be kita ko, kasdieninės operacijos valstybėje yra atliekamos įvairių agentūrų. Nors šios agentūros yra finansuojamos iš valstybės biudžeto ir turi vykdyti tam tikrus valdžios nurodymus, jos turi didelį savarankiškumą ir joks ministras negali riboti jų kasdieninių operacijų. Todėl politikai negalėjo daryti didelės įtakos sprendžiant COVID-19 krizę. Taip pat svarbu paminėti, kad Švedijoje taikomos švelnaus pobūdžio ribojimo priemonės susiję su individo teisėmis ir jo autonomija, todėl kovoje su

koronaviruses buvo nuspręsta gerbti žmogaus autonomiją ir asmenines jo laisves (Švedų ekonomistas: nesirinkome tarp ekonomikos..., 2020). Tačiau svarbu pažymėti, kad Švedija griežtinti rekomendacijas pradėjo 2020 m. lapkritį. Naujų atvejų skaičiui padvigubėjus, valdžia paragino gyventojus riboti kontaktus, taip įsigaliojo daugiau nei aštuonių žmonių susibūrimų draudimas, buvo paskelbta rekomendacija viešajame transporte dėvėti kaukes ir uždrausta prekiauti alkoholio po 20 val. bei buvo įvesti apribojimai lankytojų skaičiui prekybos, sporto centruose. Be kita ko, susidūrus su didesne nei tikėtasi antrąją koronaviruso protrūkio banga, Švedijos parlamentas 2021 m. sausį patvirtino specialųjį pandemijos įstatymą, suteikiantį Švedijos Vyriausybei naujų įgaliojimų skelbti griežtesnius apribojimus (Švedija priėmė pandemijos įstatymą..., 2020). Kiekvienos valstybės kovos su koronavirusu strategija turi būti taikoma atsižvelgiant į šalies kultūrinį kontekstą. Švedijos ambasadorė pabrėžė, kad šalyje egzistuoja griežta riba tarp privataus ir viešojo gyvenimo sferų. Vyriausybės reguliavimas taikomas tik viešajam gyvenimui, o privačios žmonių gyvenimo sferos valstybė nekontroliuoja – manoma, kad toks valstybės rodomas pasitikėjimas įgalina pačius gyventojus be priverstinių priemonių prisitaikyti prie Visuomenės sveikatos agentūros teikiamų rekomendacijų (Kitoks Švedijos modelis kovojant su..., 2020).

Kiekvienas tvarkymasis atspindi valstybės sąrangą – demokratija ar autokratija, visuomenės santykį su valdžia – kiek ji pasirengusi leisti valdžiai priimti kontrolę ar teises ribojančius sprendimus, taip pat ir visuomenės įpročius – vienos visuomenės yra labiau linkusios paisyti taisyklių, jos nariai pasitiki vieni kitais, kitos laukia vadovų sprendimo. Švedijos atvejis ilgą laiką kritikuotas dėl neveiksmingumo ir vertintas kaip kelias į katastrofą, vis dažniau vadinamas sėkmingu. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad Švedijos pasirinkta valdymo modelis t. y. pandemijos įstatymas, rekomendacijų įvedimas ir rėmimasis piliečių sąmoningumu, nebūtinai būtų suveikęs kitoje valstybėje, nes visuomenės yra skirtingos (Kaip koronavirusas pakeitė valstybes ir..., 2020). Tuo pačiu Švedija dėl savo taikomo modelio ir užsikrėtimų koronavirusu ir mirčių – daugiausia visoje Skandinavijoje, sulaukė ir gana griežtos reakcijos, nes kaimyninės, tokios kaip Suomija, Norvegija ir Danija, valstybėms švelninant karantino sąlygas, savąsias pasienio su Švedija dalis laikė uždarytas, kas neišvengiamai susiję ne tik su judėjimo ribojimais, bet ir ekonominiais praradimais.

IŠVADOS

1. Lietuvos Vyriausybės nuo 2020 m. kovo 14 d. priimtais atitinkamais nutarimais, kurie atribotini nuo gerokai vėliau inicijuotų Seimo priimtų įstatymų pakeitimų, nustatytomis karantiną užtikrinančiomis ir žmonių kontaktus, judėjimą ribojančiomis priemonėmis buvo siekiama suvaldyti COVID-19 pandemijos plitimą ir mažinti su tuo susijusias grėsmes žmonių sveikatai ir gyvybei, tačiau Vyriausybės skubiai pasirinktos ir nustatytos priemonės pagal savo turinį ir pobūdį: a) iš principo viršijo *poįstatyminių aktų* lygmenį ir įsiterpė į įstatymų leidybos lygmenį; b) nors daugiau ar mažiau atitiko pusiausvyrą tarp siekiamo tikslo ir pasirinktos priemonės jam pasiekti, bet neatitiko iš Konstitucijos ir tarptautinės teisės kylančių reikalavimų išlaikyti teisingą pusiausvyrą tarp visuomenės gėrio – teisės į sveikatą ir kitų žmogaus teisių užtikrinimo.
2. Koronaviruso laikotarpiu Lietuvos Vyriausybės teisėkūra, kuri pagal realią (faktinę) galią ir politinę reikšmę beveik prilygo įstatymų leidybai ir tarsi atspindėjo Lietuvos Konstitucijoje nenumatytą *deleguotąją įstatymo leidybą*, galima labiau suprasti ir iš dalies pateisinti tuo lyginamuoju požiūriu, kad pasaulio valstybės pandemijos laikotarpyje susidūrė su beprecedenčiais iššūkiais, todėl ir teisės aktai priimti teorinėmis sąlygomis pirmą kartą buvo taikomi realiai situacijai, kas įtakojo poreikį patikslinti ir sukurti aiškesnį, nedviprasmišką pandemijos valdymo reglamentavimą.
3. Lietuvos Vyriausybės ir Seimo nustatyti ribojimai COVID-19 pandemijos kontekste, viena vertus padėjo valstybei suvaldyti pandemijos plitimą, tačiau kita vertus neišvengiamai suvaržė daugelį asmens konstitucinių teisių ir laisvių, kas sukėlė tiek privačių asmenų, tiek verslo subjektų neigiamas reakcijas į pandemijai skirtų priemonių taikymo pasekmes, reikalaujant iš valstybės žalos atlyginimo.
4. Lyginat Lietuvos ir Švedijos taikytą specialių teisinį režimą, skirtą COVID-19 pandemijos suvaldymui, pastebėta, kad nors šiose valstybėse buvo pasirinkti iš esmės skirtingi pandemijos prevencijos ir užkardymo metodai pagal administracinių priemonių griežtumą, tačiau abiem atvejais sėkmingai suvaldytas pandemijos plitimas. Esminis skirtumas, kad Švedija pandemiją suvaldė, siekdama išlaikyti ir užtikrinti kiek galima didesnes konstitucinių teisių garantijas, turėjusias realią teisinę galią liberalesnių suvaržymų kontekste.

ŠALTINIŲ SARAŠAS

Teisės norminiai aktai

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, Nr. 40-987.

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 74-2262.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 36-1340.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 37-1341.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, Nr. 46-851.

Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 104-2363.

Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, Nr. 115-3230.

Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 64-2575.

Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo Nr. I-1553 21 straipsnio pakeitimo įstatymas (2020). TAR, Nr. 7194.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. spalio 4 d. nutarimas Nr. 781 „Dėl valstybės lygio ekstremalios situacijos paskelbimo“. TAR, 15635.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. vasario 26 d. nutarimas Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“. TAR, 4023.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. TAR, 5466.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. balandžio 22 d. nutarimas Nr. 398 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ pakeitimo“. TAR, 8311.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. spalio 7 d. nutarimo Nr. 1069 „Dėl karantino Raseinių rajono savivaldybės teritorijoje paskelbimo“. TAR, 21948.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. spalio 21 d. Nr. 1159 „Dėl karantino kai kurių savivaldybių teritorijose paskelbimo“. TAR, 21945.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. 1226 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. TAR, 23062.

Specialioji literatūra

Birmontienė T. ir kt. (2020). Konstituciniai reikalavimai valstybės valdžios institucijoms reaguojant į pandemijos padiktuotus iššūkius Lietuvoje. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. DOI: 10.13165/LT-20-02-01.

Birmontienė T. ir kt. (2020). Pandemijos iššūkiai žmogaus teisėms ir laisvėms. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. DOI: 10.13165/LT-20-02-04.

Vaičaitis, V. A. (2020). Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.117.5>.

Vasarienė D. (2020). Ūkinės veiklos ir iniciatyvos ribojimas paskelbus ekstremaliąją padėtį. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. DOI: 10.13165/LT-20-02-06.

Europos taryba. Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų pranešimai. [interaktyvus] (modifikuota 2021-12-28) Prieiga per internetą:

<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2020:450:FULL&from=EN> [žiūrėta 2021-03-31].

Teismų praktika

Airey prieš Airiją [EŽTT], Nr. 6289/73, [1979-10-09].
ECLI:CE:ECHR:1979:1009JUD000628973.

Ashingdane prieš Jungtinę Karalystę [EŽTT], Nr. 8225/78, [1985-05-28].
ECLI:CE:ECHR:1985:0528JUD000822578.

Zavodnik prieš Slovėniją [EŽTT], Nr. 53723/13, [2015-05-21].
ECLI:CE:ECHR:2015:0521JUD005372313.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 12/95.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 6/96-10/96.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 23/98

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, Nr. 24-740.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 3/02-7/02-29/03.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas. *Konstitucinis teismas*, bylos Nr. 23/02.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr.14-03.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 10/02.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 47/04.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 10/29.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 47/2009-131/2010.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d nutarimas. TAR, 478.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 47/2009-131/2010.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutarimas. TAR, 683.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. *Konstitucinis Teismas*, bylos Nr. 23/2012-38/2014-54/2014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-353-690/2018.

Kiti šaltiniai

Deveikis J. *Švedų ekonomistas: nesirinkome tarp ekonomikos ir gyvybių, kovoje su COVID-19 žmogaus teisės ir laisvės buvo aukščiau*. [interaktyvus] (modifikuota 2020-10-09).

Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1246388/svedu-ekonomistas-nesirinkome-tarp-ekonomikos-ir-gyvybiu-kovoje-su-covid-19-zmogaus-teises-ir-laisves-buvo-auksciau> [žiūrėta 2021-04-04].

Drakšas. R. *Ribojimų ribos: kokia tikroji S. Skvernelio Vyriausybės įvesto karantino kaina?* [interaktyvus] (modifikuota 2021-01-07) Prieiga per internetą: <https://www.alfa.lt/straipsnis/50435508/ribojimu-ribos-kokia-tikroji-s-skvernelio-vyriausybes-ivesto-karantino-kaina/> [žiūrėta 2021 m. kovo 6 d.].

Jakulevičienė L. ir kt. (2020). Lietuvos mokslo taryba. *Tyrimo išvados. Covid-19 pandemijos metu priimtų sprendimų vertinimas teisiniu, vadybiniu ir ekonominiu požiūriu.*

Jonung L. *Sweden's constitution decides its exceptional Covid-19 policy.* [interaktyvus] (modifikuota 2020-06-18) Prieiga per internetą: <https://voxeu.org/article/sweden-constitution-decides-its-exceptional-covid-19-policy> [žiūrėta 2021-04-05].

Teise.pro. *Ar teisėtai paskelbtas karantinas?* [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. kovo 20 d.)

Lietuvos mokslo taryba ir kt. (2020). *Su Covid-19 susijusių ekonominės veiklos apribojimų ir valstybės intervencinių priemonių poveikio Klaipėdos regiono įmonėms efektyvumo vertinimas.* Klaipėda: Mokslo studija.

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos informacijos ir komunikacijos departamento tyrimų skyrius 2020 m. gegužės 21 d. analitinė apžvalga *Europos Sąjungos valstybių narių kovos su koronaviruso (COVID-19) pandemija strategijos ir priemonės* Nr. 20/28.

Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos 2020 m. lapkričio 12 d. ataskaita „*Dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių ekstremaliųjų situacijų valdymą, ir tam tikrų ekstremaliųjų situacijų valdymo priemonių, taikytų karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojimo laikotarpiu, atitikties tarptautiniams Lietuvos Respublikos įsipareigojimams žmogaus teisių ir laisvių srityje*“ Nr. NŽTI-2020/1-3.

Nekrošius V. *Ar teisėtai paskelbtas karantinas?* [interaktyvus] (modifikuota 2020-03-20) Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2020/03/20/v-nekrosius-ar-teisetai-paskelbtas-karantinas/> [žiūrėta 2021 m. vasario 5 d.].

Reivyte E. *Švedija priėmė pandemijos įstatymą.* [interaktyvus] (modifikuota 2021-01-08) Prieiga per internetą: <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/svedija-prieme-pandemijos-istatyma-1005793> [žiūrėta 2021 m. balandžio 21 d.].

Šileikis E. *Koronavirusas ir Konstitucija: karantinas ar nepaprastoji padėtis?* [interaktyvus] (modifikuota 2020-03-18).

Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2020/03/18/e-sileikis-koronavirusas-ir-konstitucija-karantinas-ar-nepaprastoji-padetis/> [žiūrėta 2021 m. kovo 12 d.].

Teises fakultetas. *Kaip užtikrinti psichologinę pagalbą visuomenei pandemijos metu?* [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. gruodžio 16 d.). Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/vu-mokslininkai-istryre-ko-truksta-specialistams-teikianiems-psichologine-pagalba-pandemijos-metu/> [žiūrėta 2021-04-01].

Teise.pro. *Teismas atmetė skundą dėl žalos priteisimo pernai Vyriausybei paskelbus karantiną.* [interaktyvus] (modifikuota 2021-02-04). Prieiga per internetą:

[http://www.teise.pro/index.php/2021/02/04/teismas-atmete-skunda-del-zalos-prteisimo-
pernai-vyriausybei-paskelbus-karantina/](http://www.teise.pro/index.php/2021/02/04/teismas-atmete-skunda-del-zalos-prteisimo-
pernai-vyriausybei-paskelbus-karantina/) [žiūrėta 2021-03-19].

Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas. *Kaip koronavirusas pakeitė valstybes ir tarptautinę praktiką?* [interaktyvus] (modifikuota 2020-04-28). Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/vu-tspmi-direktore-m-seselgyte-kaip-koronavirusas-pakeite-valstybes-ir-tarptautine-politika-video>. [žiūrėta: 2021-04-02].

Vaičaitis. V. A. *Ar galima Lietuvoje dėl užkrečiamųjų ligų epidemijos įvesti nepaprastąją padėtį?* [interaktyvus] (modifikuota 2020-12-13). Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2020/12/13/v-a-vaicaitis-ar-galima-lietuvoje-del-uzkrečiamuju-ligu-epidemijos-ivesti-nepaprastaja-padeti-trumpas-komentaras/> [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].

Vilniaus universitetas. *VU mokslininkai nustatė, kaip pasikeitė sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas karantino laikotarpiu* [interaktyvus] (modifikuota 2021 m. vasario 11 d.). Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/vu-mokslininkai-nustate-kaip-pasikeite-sveikatos-prieziuros-paslaugu-prieinamumas-karantino-laikotarpiu/> [žiūrėta 2021 m. kovo 16 d.].

Vilniaus universitetas. *COVID-19 pandemijos teisiniai iššūkiai: ruošiantis ateičiai ir įvertinant padarytas klaidas*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-02-04). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=flQ6ILaPDYQ> [žiūrėta 2021 m. balandžio 23 d.].

15min. *Kitoks Švedijos modelis kovojant su koronavirusu: pasitikėti, negalima drausti*. [interaktyvus] (modifikuota 2020-05-04) Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/kitoks-svedijos-modelis-kovojant-su-koronavirusu-pasitiketi-negalima-drausti-57-1312778> [žiūrėta 2021-04-06].

SANTRAUKA

Asmens teisių ribojimo aspektai COVID-19 pandemijos kontekste

Elvija Navickaitė

Magistro darbe analizuojami 2020 m. pasaulį užklupusios COVID-19 pandemijos reguliavimo pagrindai ir jos suvaldymui pasirinkti specialieji teisiniai režimai. Valstybės atsižvelgdamos į susidariusią situaciją taikė beprecedenčius įvairių žmogaus teisių ribojimus, atsižvelgiant į tai darbe nagrinėjama, kokių priemonių ėmėsi valstybės šios pavojingos užkrečiamosios ligos plitimui suvaldyti ir kaip pasirinktos priemonės įtakojo asmens teisių ribojimus. Nors žmogaus teisių ir laisvių suvaržymais buvo siekiama apsaugoti žmogaus ir visuomenės sveikatą, kai kurie ribojimai visgi pernelyg suvaržė atitinkamas žmogaus teises.

Pirmoje magistro darbo dalyje rašoma apie ekstremaliosios situacijos (padėties) ir karantino teisinius režimus pagal Civilinės saugos ir Užkrečiamųjų ligų įstatymą, taip pat aiškinamasi, ar Lietuvoje turėjo būti įvesta nepaprastoji padėtis susidariusiai situacijai suvaldyti ir be kita ko, ar Vyriausybė ėmusi atitinkamų priemonių vadovavosi Konstitucijos ir įstatymų jai suteiktais įgaliojimais. Antra dalis skirta žmogaus teisių ribojimams, kurioje siekiama išanalizuoti, ar Vyriausybės pasirinktas COVID-19 pandemijos modelis atitiko iš Konstitucijos kylančius reikalavimus žmogaus teisių ir laisvių ribojimams. Trečioje dalyje yra lyginamas Švedijos ir Lietuvos pasirinktas pandemijos reguliavimo modelis, kuris iš esmės yra skirtingas, nes būtent Švedija taikė švelnias, tik rekomendacinio pobūdžio koronaviruso plitimo suvaldymo priemones.

SUMMARY

Aspects of personal rights restriction in the context of the Covid-19 pandemic

Elvija Navickaite

The master's thesis analyzes the 2020 the regulatory framework for the global COVID-19 pandemic and the special legal regimes chosen to manage it. States applied unprecedented restrictions on various human rights in response to the situation, considering the measures taken by states to control the spread of this dangerous contagious disease and how the chosen measures affected restrictions on individual rights. Although the restrictions on human rights and freedoms were intended to protect human and public health, some of the restrictions were still too restrictive of the human rights in question.

The first part of the master's thesis deals with the legal regimes of emergency and quarantine under the Law on Civil Protection and Infectious Diseases, as well as whether a state of emergency should have been introduced in Lithuania to manage the situation and whether the Government has taken appropriate measures powers conferred on it by law. The second part is devoted to restrictions on human rights, which seeks to analyze whether the COVID-19 pandemic model chosen by the Government complied with the constitutional requirements for restrictions on human rights and freedoms. The third part compares the pandemic regulatory model chosen by Sweden and Lithuania, which is fundamentally different, as it is Sweden that has applied soft, only recommendatory measures to control the spread of coronavirus.